

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖИНА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0122-з
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
Т. Є. Малюк

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н., доцент _____ О. О. Самсонова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н., доцент _____ А. Ф. Курінна

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
« ____ » _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Малюк Тетяні Євгенівні

- 1. Тема роботи:** «Екологічна стежина як засіб формування еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку»
керівник роботи Самсонова Олена Олександрівна, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, кандидат педагогічних наук
затверджені наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року № 1504-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** 01.12.2023 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** сучасні тенденції формування еколого-природничої компетенції старших дошкільників; сутність і зміст поняття «екологічна стежина»; педагогічні вимоги до організації освітнього процесу на екологічній стежині з дошкільнятами старшої групи; застосування сучасних технологій для формування екологічної компетенції у дітей старшого дошкільного віку засобами екологічної стежини; методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з формування природосвідомої поведінки старших дошкільників на екологічній стежині.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** таблиць – 1, рисунків – 1.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Самсонова О. О.	07.02.23 р.	07.02.23 р.
Розділ 1	Самсонова О. О.	25.03.23 р.	25.03.23 р.
Розділ 2	Самсонова О. О.	12.05.23 р.	12.05.23 р.
Висновки	Самсонова О. О.	16.09.23 р.	16.09.23 р.

7. Дата видачі завдання: 03.02.23 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-лютий	виконано
2	Написання вступу	квітень	виконано
3	Написання першого розділу	травень – червень	виконано
4	Написання другого розділу	серпень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення роботи, рецензування	жовтень – листопад	
7	Захист	грудень	

Студент _____ Т. Є. Малюк
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ О. О. Самсонова
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль

Нормоконтролер _____ Т. В. Турбар
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 52 с., 1 таблиця, 1 рисунок, 66 джерел, 2 додатки.

Мета дослідження: теоретично дослідити та обґрунтувати ефективність педагогічних умов формування еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами екологічної стежини.

Об'єкт дослідження: процес формування еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами екологічної стежини.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння та узагальнення психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з питань дослідження; практичні – діагностичне дослідження рівня еколого-природничої компетентності старших дошкільників; розробка перспективного планування освітньо-виховних заходів на екологічній стежині в закладах дошкільної освіти.

Теоретичне значення даного дослідження: уточнення суті та значення поняття «екологічна стежина»; виявлення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов, що сприяють формуванню природничих уявлень у дітей; виділення критеріїв та показників рівнів сформованості природничих понять у дітей старшого дошкільного віку; перевірка ефективності педагогічних умов формування еколого-природничих компетенцій старших дошкільників.

Практичне значення дослідження: представлений досвід освітньо-виховної роботи з дітьми старшого дошкільного віку на екологічній стежині в закладах дошкільної освіти може стати ресурсом для розробки та реалізації екологічно спрямованих програм і проєктів.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти.

ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖИНА, СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ТРЕНДИ,
ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ, ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧІ КОМПЕТЕНЦІЇ

SUMMARY

Maliuk T. E. Ecological path as a means of forming environmental and natural competence of children of older preschool age

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, a list of used literature (66 names, 2 of foreign origin), 2 tables, 1 figure and 1 appendix on 28 pages.

The study revealed the problem of introducing ecological paths into the practice of preschool education institutions as one of the effective methods of forming ecological and natural competence of older preschool children.

The purpose of the study: to theoretically substantiate the effectiveness of pedagogical conditions for the formation of ecological and natural competence of children of older preschool age by means of the ecological path.

Objectives of the study:

- 1) to characterize the current trends in the formation of ecological and natural awareness of older preschoolers;
- 2) to reveal and analyze the essence and meaning of the concept of “ecological trail”;
- 3) to determine and verify the pedagogical requirements for the organization of the educational process regarding the development of ecological and natural competence in older preschool children on the ecological path;
- 4) investigate the application of modern technologies in the use of an ecological path for the formation of sustainable development of senior preschoolers;
- 5) to develop methodological recommendations regarding the organization of the educational process for the formation of nature-conscious behavior of older preschool children on the ecological path.

The object of the study is the process of formation of ecological and natural competence of older preschool children.

The subject of the study: pedagogical conditions for the formation of natural

concepts in children of older preschool age by means of the ecological path.

In part 1 “Theoretical concepts of the formation of ecological and environmental competence of older preschool children” scientific works on the issue of the formation of natural and ecological competence of older preschoolers are considered, the best experience on the investigated problem is analyzed; modern trends in the formation of ecological and natural consciousness of preschoolers are determined.

In part 2 “Implementation of tasks for the formation of ecological and natural competence of older preschool children by means of using the ecological path” pedagogical requirements for the organization of the educational process regarding the development of ecological and natural competence of older preschool children on the ecological path are defined; the application of modern technologies in the use of the eco-trail route for the formation of sustainable development of preschoolers was studied, and methodological recommendations were made for the organization of the educational process for the formation of nature-conscious behavior of older preschool children on the ecological trail.

Materials that have scientific methodical, informative and practical value for teachers of preschool education institutions and parents of children of the specified age have been systematized and summarized. The presented experience can become a resource for the development and implementation of environmentally oriented programs and projects. The use of practical recommendations of the study will contribute to the improvement of the quality of environmental education of older preschool children.

Field of use: preschool education institutions.

Keywords: ecological and natural competences, ecological path, trends, modern trends, methodical recommendations, pedagogical requirements.

ЗМІСТ

Вступ.....	9
Розділ 1. Теоретичні концепти формування еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку.....	13
1.1. Сучасні тренди формування еколого-природничої компетенції дошкільнят старшої групи.....	13
1.2. Сутність і зміст поняття «Екологічна стежина».....	24
Розділ 2. Реалізація завдань з формування еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами використання екологічної стежини.....	32
2.1. Педагогічні вимоги до організації освітнього процесу щодо розвитку еколого-природничої компетенції на екологічній стежині з дошкільнятами старшої групи.....	34
2.2. Застосування сучасних технологій у використанні екологічної стежини для формування сталого розвитку старшого дошкільника.....	40
2.3. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з формування природосвідомої поведінки дітей старшого дошкільного віку на екологічній стежині.....	44
Висновки.....	50
Список використаних джерел.....	53
Додатки.....	60

ВСТУП

Життя кожної людини безпосередньо пов'язане з природою, яку потрібно цінувати та охороняти. Оскільки сьогодні загострюється проблема відсутності екологічної освіти населення, зріс інтерес до екологічного виховання дітей дошкільного віку. Екологічна складова стає невід'ємною частиною програм дошкільної освіти. Формування екологічної компетентності дитини починається з раннього віку і здійснюється цілеспрямовано в процесі здобуття дошкільної освіти. Для цього в дошкільних навчальних закладах спеціально створюються екологічні стежини.

Основна ідея екологічної стежини – поєднати освіту і навчання в єдиний інтегрований процес. Впровадження екологічних стежин є важливим кроком у підвищенні ефективності дошкільної освіти. Знання, яких діти набувають в процесі занять на екологічних стежках, є цінним доповненням до інших навчальних знань. Діти вчаться критично мислити та висловлювати свою думку, що сприяє послідовному розвитку мови та розширенню словникового запасу. Також дошкільнята набувають практичних навичок, застосовують отримані знання в життєвих ситуаціях; вивчають природне середовище та дізнаються про етичні та правові аспекти збереження природи. Екологічна стежина сприяє формуванню у дітей відповідальності та екологічної свідомості, виховує працьовитість і повагу до праці, пов'язує навчання з реальним життям. Участь дітей в екотуризмі є найважливішим проявом зв'язку між навчанням і практикою. Створення екологічних стежок сприяє гуманізації освіти та розвитку екологічних знань у дошкільників. Тому екологічні стежки є важливим засобом виховання та навчання дітей, сприяючи їх всебічному розвитку, формуванню позитивного ставлення до природи та навколишнього середовища.

Варто відзначити, що питання формування природничо-екологічної компетенції старших дошкільників, формування уявлення про природу – це проблема, що завжди була в полі зору дослідників. Ось декілька імен, пов'язаних з цією областю:

Л. Виготський був відомим російським психологом і педагогом, який досліджував розвиток дітей і психологію навчання. Його роботи, такі як «Психологія розвитку людини», містять важливі ідеї про формування еколого-природничої компетенції у дітей.

Рейчел Карсон, американська екологиня і письменниця, яка популяризувала охорону природи. Її книга «Німий весняний світ» стала каталізатором руху за екологічну свідомість і вплинула на багатьох педагогів і дослідників, які працюють з дітьми.

Девід Собел – американський педагог, відомий своїми дослідженнями про навчання у природі. Його книга «Дикий образ: Як підтримати любов до природи у дітей в навколишньому середовищі» надала важливі підходи до розвитку еколого-природничої компетенції у дошкільників.

Це лише кілька прикладів вчених, які внесли вагомий внесок у формування еколого-природничої компетенції дошкільників. Є багато інших дослідників та педагогів, які також вивчають цю тему і розробляють методики для розвитку екологічної свідомості у дітей.

Для реалізації можливостей екологічних стежин у формуванні екологічних компетенцій у дітей старшого дошкільного віку необхідно обґрунтувати зміст, форми і методи роботи з дітьми. Теоретико-методичні основи екологічного виховання дітей дошкільного віку обґрунтовують Г. Беленька, А. Богуш, Л. Бобро, К. Крутій, К. Михайлова, В. Сухомлинський. Особливості формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку за допомогою екологічних стежок набувають розвитку в працях О. Бондар, Н. Глухової, Н. Горопахи, Н. Лисенко, Л. Лохвицької, З. Плохій. Питання визначення терміну «екологічна стежка» обговорювали такі вчені: Я. Дідух, С. Іванчук, Н. Лисенко, В. Новіцька, Л. Присяжнюк, А. Чайковська.

Проблему формування природничо-екологічних навичок у дітей дошкільного віку досліджували і висвітлювали в своїх працях: Г. Белоус, Н. Горопаха, С. Ніколаєва, Т. Піроженко, Н. Сербай. Шляхи формування екологічних компетенцій у дітей дошкільного віку та виховання дбайливого

ставлення до природи досліджено в працях сучасних українських науковців у галузі дошкільної педагогіки: О. Бондар, Г. Білявський, М. Замелюк, К. Крутій, Н. Ошуркевич. Науковці визначили напрями та розробили ефективні підходи щодо ознайомлення дітей з природою, спрямовані на формування природничо-екологічних компетенцій. Основним змістом природничо-екологічної освіти є формування мотиваційних засад, які стимулюватимуть свідомість дитини до набуття природничо-екологічних умінь і навичок, які є частиною її життєвої компетентності. Саме природничо-екологічні знання повинні використовуватися дошкільнятами щоденно і мотивувати їх поведінку в навколишньому середовищі.

Більшість авторів підкреслюють важливість і значущість формування природничо-екологічних навичок у дітей дошкільного віку, але не пропонують цілісних та ефективних педагогічних умов використання інноваційних технологій в цьому напрямку. Проблема формування еколого-природничих компетенцій дітей старшого дошкільного віку засобами екологічних стежок залишається відкритою.

Мета дослідження: теоретично дослідити та обґрунтувати ефективність педагогічних умов формування еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами екологічної стежини.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати сучасні тренди формування еколого-природничої компетенції старших дошкільників.
2. Розкрити та проаналізувати сутність і зміст поняття «екологічна стежина».
3. Визначити та перевірити педагогічні вимоги до організації освітнього процесу щодо розвитку еколого-природничої компетенції на екологічній стежині з дошкільнятами старшої групи.
4. Дослідити застосування сучасних технологій у використанні екологічної стежини для формування сталого розвитку старшого дошкільника.
5. Розробити методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу

з формування природосвідомої поведінки дітей старшого дошкільного віку на екологічній стежині.

Об'єкт дослідження: процес формування еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування природничих понять у дітей старшого дошкільного віку засобами екологічної стежини.

Для вирішення поставленого завдання використано дві групи методів дослідження:

1) теоретичні – аналіз, порівняння та узагальнення психолого - педагогічної, науково-методичної літератури з питань дослідження;

2) практичні – визначення шляхом діагностичного дослідження рівня еколого- природничої компетентності старших дошкільників; розробка перспективного планування освітньо-виховних заходів на екологічній стежині в закладах дошкільної освіти.

Теоретичне значення даного дослідження: уточнення суті та значення поняття «екологічна стежина»; виявлення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов, що сприяють формуванню природничих уявлень у дітей; виділення і обґрунтування критеріїв та показників рівнів сформованості природничих понять у дітей старшого дошкільного віку; перевірка ефективності педагогічних умов формування еколого-природничих компетенцій старших дошкільників засобами екологічної стежини.

Практичне значення даного дослідження полягає в представленні досвіду освітньо-виховної роботи з дітьми старшого дошкільного віку на екологічній стежині в закладах дошкільної освіти і в тому, що викладені в ньому заходи можуть бути використані вихователями, педагогами та батьками при роботі зі старшими дошкільниками з формування їх екологічної та природничої компетенції. Також цей досвід може стати ресурсом для розробки та реалізації екологічно спрямованих програм і проєктів. Використання практичних рекомендацій дослідження може сприяти підвищенню якості екологічної освіти дітей в закладах дошкільної освіти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРТИЧНІ КОНЦЕПТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сучасні тренди формування еколого-природничої компетенції дошкільнят старшої групи

Формування компетентної особистості, відповідальної за власні вчинки та їх наслідки для навколишнього середовища є одним із провідних принципів сучасної дошкільньої освіти. Як зазначають науковці, життєва компетентність як динамічна система знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей та інших якостей визначає здатність особистості до успішної соціалізації, проведення професійної та навчальної діяльності [2, с. 36]. Основною метою дошкільньої освіти є забезпечення сприятливих умов для становлення життєвої компетентності дитини, формування в неї базису особистісної культури, реалізації свого особистісного потенціалу.

Педагогічний напрям «Дитина в природному довіллі» Базового компонента дошкільньої освіти (нова редакція 2021 р.) визначає завдання формування природничо-екологічної компетентності як складової частини життєвої компетентності – уміння дитини правильно поводитися в різноманітних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, пізнання її законів, формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової та ігрової діяльності [2, с. 12].

Закладені у дитини в належному сензитивному періоді основи свідомості та екологічної культури, ставлення особистості до світу природи є основою екологічної освіти й виховання особистості, формування її екологічно- природничої компетентності [4, с. 6].

Сучасні тренди формування еколого-природничої компетентності дошкільнят старшої групи орієнтовані на створення глибокого занурення в

природне середовище та активну участь у пізнавальних процесах. Зазначимо сучасні тенденції, які спостерігаються в сучасній освіті:

1. Експериментальне навчання. Замість традиційного викладання, де діти лише сприймають інформацію, застосовуються методи експериментального навчання. Діти мають можливість самостійно виконувати досліди, спостерігати явища в природі, аналізувати результати і зробити висновки. Цей підхід сприяє активному залученню дітей до процесу навчання і розвитку дослідницьких навичок [30, с. 83].

2. Проектне навчання. Проектне навчання полягає в тому, щоб діти вивчали тему або проблему, працюючи над конкретним проектом. У контексті екологічної освіти, це може включати створення екологічних стежок, дослідження впливу людської діяльності на навколишнє середовище, розробку плану дій для збереження природи тощо. Цей підхід сприяє глибокому розумінню теми, співпраці та креативному мисленню [30, с. 81].

3. Використання технологій. Сучасні технології, такі як віртуальна реальність, мобільні додатки та веб-ресурси, використовуються для покращення екологічної освіти. Діти можуть використовувати технології для вивчення та візуалізації природних процесів, взаємодії з тваринами та птахами, а також для доступу до інформації про екосистеми та проблеми довкілля.

4. Збільшена акцентуація на практичні навички. Формування еколого-природничої обізнаності також включає навчання практичних навичок, таких як вирощування рослин, компостування, сортування відходів тощо. Діти можуть брати участь у садівництві, виготовленні екологічних матеріалів та інших видах діяльності, спрямованих на збереження природи.

Основним засобом формування екологічних компетенцій у дітей старшої групи є спостереження. Цей підхід до пізнання природи відіграє важливу роль у природознавстві й активно розвивається серед сучасних дослідників. Наприклад, Н. Лисенко підкреслює, що джерелом розуміння природи є спостереження, а розуміння повинно починатися зі сприйняття через відчуття дотику. Діти повинні вчитися через конкретні спостереження за предметом, а не через

словесні пояснення. Тому наукова діяльність дітей дошкільного віку має велике значення [30].

У роботі з дітьми будь-якого віку дуже важлива гра. Уявлення дітей про екологію легше формується, якщо процес пізнання природи включає веселі рухливі, прості сюжетно-рольові та розвиваючі ігри. Ігри екологічного змісту сприяють уточненню, закріпленню, узагальненню та систематизації набутих знань. Через ігри діти краще розуміють сутність об'єктів та явищ природи, вчаться встановлювати зв'язки між об'єктами природи та навколишнім середовищем, як живі організми пристосовуються до умов існування, зміни пір року.

Наприклад, Г. Скірко зробила теоретичний аналіз сучасних підходів до формування природничо-екологічних умінь у дітей дошкільного віку та виокремила: екологічні; естетико-екологічний; середовищний та інтегральний підходи [55, с. 160-164].

Інтегральний підхід реалізується в ЗДО через такі авторські технології: театр розвитку та фізичного вдосконалення М. Єфименка; досягнення балансу між особистістю та соціо-природним середовищем; через гімнастику Ботмера – взаємодію рухової сфери дитини з природними ритмами світобудови; використання інтегрованих завдань з пріоритетом логіко-математичного змісту; технологія використання казки у формуванні основ екологічної культури дошкільників. Окрім зазначеного, набуває поширення нова освітня стратегія: педагогіка емпauerменту. Вітчизняні науковці Н. Гавриш, О. Пометун, О. Саприкіна наголошують на тому, що для повноцінного розвитку дитина повинна вийти із зони комфорту і намагатися вирішувати складні життєві ситуації самостійно – в межах своїх можливостей. У цьому полягає суть даного підходу у вихованні дошкільників. Екологічний квест як освітня технологія, представлена Л. Присяжнюк, має потужну мотиваційну складову, що надає можливість реалізувати освітні цілі в захопливій формі з цікавим ігровим сюжетом, містить елементи пошуку та відкриття [49, с. 12-13].

Зазначені підходи співіснують і гармонійно взаємодіють для досягнення єдиної мети – усвідомлення дитиною виняткової цінності природи і себе як її

частини, уміння співіснувати з нею на засадах моралі та екологічної культури. Ці тренди спрямовані на активне залучення дітей до природи, розвиток практичних навичок та глибоке розуміння екологічних проблем. Вони сприяють формуванню у дітей екологічної свідомості та підготовці їх до активної участі у збереженні довкілля в майбутньому.

Екологічна освіта та навчання також містять в собі розуміння взаємозалежності природи та суспільства. Важливою метою є формування в дошкільників правильних форм взаємодії з навколишнім середовищем, розвиток позитивного емоційного ставлення до природи. Такий підхід дозволяє дітям поглибити своє розуміння природи, розвинути навички спостереження та взаємодії з навколишнім середовищем, сприяє кращому розумінню підростаючим поколінням важливості збереження та захисту природи [9].

Сучасна дошкільна педагогіка зробила значний крок до впровадження нестандартних підходів до організації навчально-виховного процесу в напрямку розвитку та саморозвитку дитини, орієнтації на її особистісну сутність, надання дітям ініціативи в пізнавальній діяльності, створення емоційно-стимулюючого навчального середовища. У життя дошкільних навчальних закладів входять нові еколого-педагогічні технології, покликані сформувати основу природничо-екологічної компетентності дошкільнят.

Варто відзначити, що питання формування природничо-екологічної компетенції старших дошкільників, формування уявлення про природу – це проблема, що завжди була в полі зору дослідників. Ось декілька імен вчених, які мають вагомий внесок у цю галузь, наприклад, Елізабет Дейвіс – американська педагогиня та дослідниця, є провідним експертом з екологічного виховання в дошкільних закладах. Вона досліджувала вплив екологічного виховання на розвиток екологічної свідомості, залучення до природи та екологічних практик у дошкільників. Річард Лув – американський письменник та дослідник, працював у галузі дитячого зв'язку з природою та екологічного виховання. Він досліджував вплив занурення в природу на фізичне та емоційне благополуччя дітей, а також розвивав методики залучення дошкільників до природи. Юрген

Загорек, німецький педагог, присвятив свої дослідження впливу екологічного виховання на становлення дитини. Він досліджував роль екологічної освіти у формуванні екологічної свідомості, відповідальності та діяльності у дошкільників [66, с. 120-135].

Теоретичні основи екологічного виховання дітей дошкільного віку викладені в різноманітних психолого-педагогічних дослідженнях. Особливої уваги заслуговують сучасні українські вчені: Л. Бабюк, А. Богуш, О. Бура, М. Замелюк, Л. Присяжнюк та інші, які здійснили теоретичний аналіз сучасних підходів до ознайомлення дітей дошкільного віку з природою, завдяки яким природно- екологічна компетентність дитини формується у прийнятному для неї характері діяльності та забезпечує екологію дошкільного дитинства.

Екологічний підхід, який досліджували Н. Лисенко, С. Ніколаєва в основному виділяють екологічну освіту, яка поєднує в собі екологічне навчання, екологічне виховання, екологічний розвиток і формує екологічну свідомість особистості. Саме свідомість виявляється в здатності усвідомлювати взаємозв'язки в природних середовищах існування, передбачати наслідки їх порушення, прагнути до екологічно доцільної діяльності в природному середовищі [28, с 36].

Іншими словами, такий підхід сприяє формуванню ціннісного ставлення до природи. Далі висловлює свою думку Н. Лисенко про те, що ставлення до екологічної освіти має бути загальнолюдським і ціннісним, характеризуватися гуманістичним спрямуванням і зорієнтованим на збереження життя на Землі, а не лише на виконання завдань, чітко визначених у програмах ЗДО, сприяє усвідомленню дитиною себе частиною Великого Космосу [29, с. 134-138].

К. Крутій, К. Михайлова, Н. Ошуркевич, досліджуючи питання ціннісного ставлення до природи, відзначають важливість морально-естетичної складової природничо-екологічної компетентності особистості. Морально-естетична властивість виявляється в цілісному ставленні людини до дійсності під впливом її краси, емоційної привабливості, у глибоких переконаннях, які є сплавом розумної думки, емоцій і волі. Тому, основним змістом екологічної освіти

дошкільників є формування емоційних основ екологічної свідомості дитини. Так звані ціннісні орієнтації людини, які визначатимуть її життєву поведінку [25; 34; 38].

Дослідники екологічного підходу в дошкільному вихованні визначають його реалізацію за такими напрямками:

- збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дітей, спілкування з природою в процесі засвоєння елементарних знань про навколишнє природне середовище;
- формування системи ціннісних орієнтацій, збагачення морального досвіду та ціннісного спілкування з природою;
- формування необхідних елементів екологічної компетентності, уміння застосовувати знання та вміння на практиці, реалізовувати себе в природоохоронній діяльності [3, с. 22-25].

Далі Л. Присяжнюк поглиблює аналіз досліджень Г. Тарасенко, які розглядають цінність емоційних переживань дитини та визначають розвиток суб'єктно - етичних стосунків дитини з природою. Водночас вона визначає естетико-екологічний підхід, який синтезує екологію та естетику, а також актуалізує пізнавальну, чуттєво-емоційну, мотиваційно-діяльнісну сфери дитини і тим самим запускає механізм цілісного пізнання навколишнього природного середовища. Доцільність використання такого підходу, зазначає науковиця, зумовлена віковими особливостями дітей дошкільного віку, їх високою чутливістю до краси природи, здатністю емоційно реагувати на її прояви та прагненням до художньо-творчої діяльності в природі або використовуючи її засоби. Авторка підходу підкреслює, що розвиток суб'єктно-етичних стосунків між дитиною та природою відбувається за умови накопичення емоційних переживань емпатійного характеру та образної оцінки їх гармонії [59, с. 8-13].

Діяльність дитини в природі, що спеціально організована педагогом, може викликати яскраві почуття і емоції по відношенню до природних об'єктів. Рефлексія цих переживань дає змогу закріпити й накопичити певні емоційні переживання, пов'язані з об'єктами природи. Ефективною технологією реалізації естетико-екологічного підходу до проблеми формування природничо-

екологічної компетентності дітей дошкільного віку є милування природою [8].

Г. Тарасенко пропонує моменти милування природою, і стверджує, що цей процес породжує альтруїстичну потребу не брати, а віддавати (зберегти, допомогти, відродити, продовжити, підкреслити) – такий зміст має «естетична любов» до природи та її екологічне значення. На думку вченої, сприяння виникненню позитивних емоційних переживань від спілкування дитини з природою є одним із найважливіших завдань, які повинен вирішувати вихователь при знайомстві дошкільнят з природою. Позитивні емоційні переживання формують оцінку позицію дитини по відношенню до того чи іншого об'єкта природи [60, с. 144-148].

Дослідниця Т. Піроженко зазначає, що аналіз проблеми співвідношення зовнішніх (соціально-педагогічних) і внутрішніх (психологічних) факторів впливу на процес сприйняття старшим дошкільником соціально значущих цінностей є актуальним питанням теорії і практики освіти. Важливість наукового аналізу цього питання підсилюється вимогою сучасного суспільства підтримувати формування особистості з чіткою системою поглядів, що надає життю сенс, ясність, розуміння мети особистої діяльності, почуття самостійності, цінності, відчуття важливості свого вибору, що в цілому характеризує сформованість життєвих навичок [41].

Основними факторами, що впливають на якість екологічної освіти є:

1. Забезпечення обов'язковості екологічної освіти для всіх дітей дошкільного та шкільного віку.
2. Створення еколого-розвивального середовища в ЗДО.
3. Наявність якісного методичного забезпечення екологічного освітнього процесу.
4. Особистісно-професійна підготовка вихователя до здійснення екологічного виховання, систематичне підвищення кваліфікації.
5. Активна участь батьків в екологічному вихованні дітей дошкільного віку.
6. Впровадження передового досвіду екологічного виховання дітей.

7. Тісна співпраця з різними організаціями та установами, які займаються питаннями екології та екологічної освіти.

8. Управління якістю процесу екологічного виховання в дошкільному закладі.

9. Систематичний моніторинг якості екологічної освіти в ЗДО. Розвиток екологічних умінь і навичок дітей дошкільного віку.

10. Підготовка майбутніх спеціалістів-дошкільників до надання якісної екологічної освіти дітям [30, с. 79-84].

Сучасна дитина з народження оточена медіаресурсами, які часто стають єдиним джерелом інформації, заповнюючи весь вільний простір дитини. Щоб мінімізувати негативний вплив засобів масової інформації на несформовану особистість, поле інтересів дитини завжди має бути в полі зору дорослого. Вчасно і правильно зроблені акценти дають дорослим можливість сформуванню у дитини правильне емоційне ставлення до цінностей і ідеалів навколишнього світу [13, с. 131-134].

Цікавими з точки зору предмета нашого дослідження є напрацювання К. Михайлової щодо використання методу проєктів, спрямованого на широке залучення батьків до формування ціннісного ставлення до природи у свідомості дітей старшого дошкільного віку, організація відповідної поведінки дітей і дорослих під час реалізації проєкту, кінцевим результатом якого є екологічна культура, в якій проявляється природничо-екологічна компетентність дитини [34, с.146-150].

Варто звернути увагу на сучасні тенденції екологічного виховання дітей дошкільного віку за кордоном:

- сприяння формуванню почуття любові до природи через безпосереднє спілкування з нею;
- виховання навичок здорового способу життя як складової екологічної культури;
- напрацювання бережливого ставлення до природи шляхом формування навичок, необхідних для збереження природних багатств;

– органічне поєднання сімейного осередка із ЗДО в екологічному вихованні дітей дошкільного віку.

Н. Ошуркевич виділяє новітні екологічні освітні технології, що базуються на сучасних методах формування екологічних уявлень, серед яких:

- метод формування ментальності;
- метод екологічного маркування;
- метод екологічних асоціацій;
- спосіб художнього зображення природних об'єктів;
- метод екологічного співпереживання;
- метод екологічної рефлексії;
- ігровий метод [38, с. 68].

Формування природничо-екологічної компетентності дошкільнят залежить від створення адекватного використання розвивального екологічного середовища в закладах дошкільної освіти, організації діяльності дітей у природі, а також систематичної роботи з дітьми. Розкриваючи організаційні форми дошкільної освіти, А. Чайковська називає «лісові школи» та «вуличні сади» у Швеції, Норвегії, Японії та країнах Балтії, як альтернативу дошкільним закладам, де діти переважно перебувають серед природи. У Норвегії діти до 3 років сплять на вулиці. У Фінляндії є природні центри, екологічні тури та екологічні стежки, прокладені серед дикої природи та штучних ландшафтів для порівняльного вивчення природного та штучного середовища. Висвітлюючи тенденції розвитку екологічної освіти в Японії, вчена наголошує на єдності релігійної та екологічної освіти. У дітей дошкільного віку високим є божественне ставлення до природи, повага до життя, до старшого покоління, відповідальність за свої вчинки, захоплення і почуття краси природи як джерела духовного і нематеріального задоволення [63, с. 139-149].

У Китаї активно використовують спадщину В. Сухомлинського. Екологічне виховання дітей спрямоване на усвідомлення себе частиною природи. Основним невід'ємним екологічним критерієм організму людини є її здоров'я, а гармонія відносин з навколишнім середовищем базується на балансі

внутрішнього і зовнішнього середовища. Дітей регулярно долучають до збору та сортування відходів у відповідні ящики, бочки та контейнери; формують вміння уникати утворення відходів, зменшувати обсяги відходів; будують поведінку дитини як покупця та споживача в перспективі сталого розвитку; використовують фінансові стимули для переробки та утилізації відходів [58, с. 115-118].

Проблема відходів, сміття та їх утилізації є глобальною проблемою. Так, у Фінляндії вже більше 10 років живе «сміттевий ведмідь», який відвідує дитячі садки та розповідає про особливості утилізації відходів. У Швеції створюють центри переробки, де вчать дітей шанобливому ставленню до природних ресурсів. Двічі на тиждень у дошкільних закладах використовується дитячий сайт «Подорож до відходів виробництва», який пояснює правила поведінки в навколишньому середовищі [63].

Г. Чайковська визначає тенденції розвитку сучасної екологічної педагогіки за кордоном (рис.1.1):

Рисунок 1.1. Тенденції розвитку сучасної екологічної педагогіки за кордоном

У світовій педагогіці невпинно зростає роль сім'ї. Створені групи сімейного виховання, асоціації батьків і вчителів, спілки жінок, заклади

соціально-культурної анімації, через які спрямовується багатогранна робота щодо забезпечення сприятливого впливу навколишнього середовища на розвиток дитини [62, с. 393-397].

Отже, ознайомлення з існуючими інноваційними технологіями екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку показало, що кінцевим результатом є поведінка, закладена в природі, яка демонструє екологічну культуру особистості.

Екологічна культура дитини – це вияв її природно-екологічної компетентності, яка ґрунтується на ціннісних орієнтаціях. Формування системи ціннісних орієнтацій, збагачення морального досвіду та ціннісного спілкування з природою відбувається в процесі соціалізації та адаптації людини протягом життя [40].

Аналізуючи сучасні тенденції зарубіжного та вітчизняного екологічного виховання дітей дошкільного віку, слід зазначити, що в Україні еколого-естетичне виховання, еколого-валеологічне виховання, еколого-соціальне виховання розробляються науковцями та поширюються практиками, але еколого-економічне виховання не має широкого застосування, а технології залучення батьків до екологічного виховання недостатньо розроблені та впроваджені в дошкільну освіту [15].

Водночас науковці активно працюють над питаннями вдосконалення технологій екологічної освіти дітей дошкільного віку та населення в цілому, адже приклад дорослих для дітей має вирішальне значення. Отже, єдиного підходу до розуміння основних понять, пов'язаних із ціннісними орієнтаціями дошкільника, не існує. Спільним для цих підходів є визнання емоційних установок і цінностей як важливого структурного компонента самосвідомості і необхідного кроку на шляху особистісного зростання.

Практикуючи екокультурні цінності, такі як повага до природи, раціональне використання ресурсів, екологічна відповідальність і гармонія з навколишнім середовищем, діти набувають практичних навичок застосування того, чому вони навчилися в реальному житті. Тому формування еколого-

природничої компетенції в дитячому садку сприятиме розвитку у дітей високої екологічної свідомості та бажання брати активну участь у збереженні природи [44, с. 47- 49].

1.2. Сутність і зміст поняття «Екологічна стежина»

Питання екологічної компетентності є дуже важливим нині в житті дітей. Для того, аби сформувати дану компетенцію у дітей дошкільного віку, потрібно усвідомлювати, що перед педагогами ЗДО стоїть нелегке завдання, адже прищепити любов до природи, рослин, дерев, навчити оберігати, пояснити користь їх для планети – непросто, потрібен спеціальний підхід.

Дослідники даного питання, серед яких: Г. Лохвицька, Л. Прозорова, Г. Тарасенко, Н. Яришева та інші вважають, що виховання цієї компетентності у дошкільнят є базовою складовою, яка несе за собою знання про довкілля, важливість його збереження та збагачення, а також поводження з природою.

Дошкільне дитинство є феноменом, який виявляє себе у часі та просторі пізнання цінностей природи та соціуму, опануванні гуманних способів взаємодії людини та природи. Екологічна обізнаність дитини – це свідомо сформоване ставлення малечі до навколишнього середовища. Варто приділити дитині достатньо часу для «спілкування» із природою, залишити її сам на сам для злиття та гармонії, дати змогу їй переживати емоції та почуття, навчити описувати, виражати та відтворювати їх в художніх образах, адже саме це призводить до формування основ екологічної компетентності і саме цьому полягає головне завдання педагога [18, с. 74-76].

Для забезпечення кращої ефективності формування основ екологічної компетентності у дошкільників необхідна екологізація середовища закладу дошкільної освіти, в якому діти можуть не тільки набувати знань про навколишній світ, а й набувати практичного досвіду природовідповідної поведінки. У літературі екологічно доцільне оформлення території розглядається

як «освітній простір», «окультурений ландшафт», що є джерелом пізнавального, емоційного, естетичного розвитку дитини та зміцнення її здоров'я [10].

Л. Волкова стверджує, що прекрасний ландшафт має таке велике значення для розвитку молодого душі, з яким важко суперничати впливам педагога». Одним із ефективних шляхів вирішення проблеми формування основ екологічної компетентності у дошкільників є створення екологічної стежки. Екологічна стежка – це спеціально спланований маршрут із педагогічно доцільно підібраними або створеними природними об'єктами, під час ознайомлення та взаємодії з якими діти набувають нових знань, вражень та практичних навичок [12, с. 335-341].

Як зазначає Л. Бабюк, екологічна стежка – це заздалегідь визначений маршрут певною місцевістю, на якому розташовані унікальні та типові для цієї місцевості об'єкти: різноманітні угруповання рослинності, водойми, природних об'єктів, характерних рельєфів. Екологічна стежина дозволяє систематизувати знання, показує живі організми в єдності з середовищем їх життя [1, с. 71-76].

Дослідники, які вивчали екологічну стежину в дитячому садку, висловлюють різні думки та спостереження щодо її впливу на дітей. Ось декілька загальних думок, які можна знайти в літературі:

1. Збільшення природних досліджень: екологічна стежина стимулює дітей вивчати та спостерігати за природою навколо них; діти мають можливість вивчати рослини, тварини, ґрунт, водні екосистеми та інші природні об'єкти, що сприяє розвитку їхньої екологічної свідомості.

2. Підвищення екологічної свідомості: екологічна стежина допомагає формувати у дітей екологічну свідомість, адже вони знаходяться у прямому контакті з природою і розуміють важливість її охорони.; вони можуть бачити наслідки людської діяльності на довкілля та вчитися забезпечувати його добробут.

3. Розвиток сприйняття навколишнього середовища: екологічна стежина сприяє розвитку сприйняття та спостережливості дітей; діти вчаться розрізняти різні види дерев, квітів, тварин та інші складові природи, що сприяє розвитку

їхнього чуття прекрасного та допомагає формувати екологічну естетику.

4. Розвиток моторики та спілкування: екологічна стежина часто включає фізичну активність, таку як ходьба, лазіння або дослідження природних матеріалів, а це сприяє розвитку моторики дітей. Крім того, екологічна стежина стимулює активне спілкування та спільну роботу між дітьми, що сприяє їхньому соціальному розвитку.

5. Природний контекст екостежки сприяє процесу невимушеного та природного навчання, коли діти самостійно відкривають та досліджують світ навколо. Це стимулює їх допитливість, активність і самостійність, допомагає зміцненню зв'язків між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням у реальному житті. Тому можемо зазначити, що екологічна стежина є унікальним засобом екологічної освіти, який не тільки сприяє пізнанню та розумінню дітьми навколишнього природного середовища, формуванню у дошкільнят почуття відповідальності, а й сприяє розвитку важливих навичок, які допомагають дітям брати активну участь у сталому розвитку [33, с. 39].

Пропонуємо наступне визначення поняття «екологічна стежка» як елемента еколого-розвивального середовища ЗДО – це педагогічно організований маршрут з різноманітними природними об'єктами, де діти набувають знань і розуміння унікальності, неповторності та цінності кожного компонента навколишнього природного середовища, навчаються людського ставлення до живих істот, оволодівають вмінням відчувати красу та милуватися нею, демонструвати екологічно доцільну поведінку в природі.

Основною метою створення екологічної стежки в освітньому середовищі ЗДО, на нашу думку, є формування у дітей екологічно грамотної поведінки дитини в навколишньому природному середовищі, навчання дошкільників вмінню розрізняти та називати досліджувані природні об'єкти, розумінню екологічного значення кожного з об'єктів. Слід зазначити, що екологічна стежка виконує певні функції, а саме: навчальну, пізнавальну, виховну, розвивальну, естетичну та оздоровчу [37, с.174-176].

Екологічна стежина дозволяє більш продуктивно використовувати

звичайні прогулянки з дітьми, зміцнювати здоров'я дітей на свіжому повітрі, займатися екологічною діяльністю. На екологічному шляху навчання і виховання зливаються в цілеспрямований процес. Створення нових елементів еколого-розвивального середовища на території дошкільного закладу дає можливість вирішити всі три види завдань. Актуальність створення екологічної стежки полягає в поєднанні екологічної освіти, оздоровлення та відпочинку.

Існують різні способи класифікації екологічних стежин. В основу загальноприйнятої класифікації покладено їх поділ на групи: за змістом; методом пересування; місцем проведення. Наприклад, Н. Ошуркевич поділяє екологічні стежки на два основні типи: ті, що розташовані на території дошкільного закладу та ті, що знаходяться в найближчому до ЗДО природному оточенні (парку, сквері, лісі тощо). В умовах освітнього середовища дошкільного закладу можна виділити декілька видів екологічних стежок:

- екологічна стежка в найближчому природному осередку (парк, ліс, сад, водойма тощо);
- екологічна стежка на території дошкільного закладу;
- екологічний маршрут у приміщенні дошкільного навчального закладу [39, с. 209-221].

Організація роботи з дітьми на екостежині може приймати різні форми, зокрема: екскурсії, дослідницька діяльність, спостереження, екологічні ігри, конкурси, вікторини, свята та інші заходи. Екскурсії екологічними стежками дають дітям можливість на власні очі досліджувати навколишнє середовище, спостерігати за рослинами, тваринами та природними явищами. Це допомагає збагатити знання дошкільнят про навколишнє природне середовище та стимулювати дитячу допитливість [4].

Проведення елементарних дослідів допомагає збагатити наукове розуміння навколишнього середовища. Спостереження на екостежині вчать дітей звертати увагу на деталі та зміни в природі, дають їм змогу краще зрозуміти взаємозв'язок між живими організмами та навколишнім середовищем а також сприяють розвитку навичок спостережливості [38, с. 66- 71].

Екологічні ігри, конкурси, вікторини та свята на екостежках роблять пізнання природи більш цікавим та захоплюючим. Такі форми роботи дозволяють дітям брати активну участь в іграх, спілкуватися та розважатися, одночасно засвоюючи нові знання про екологію. Таким чином, різноманітні форми роботи на екологічних стежках сприяють формуванню у дітей любові до природи, потягу до дослідження та збереження довкілля. Це сприяє набуттю унікальних знань та формуванню екологічної свідомості підростаючого покоління [54].

У процесі формування екологічної стежки можна виділити 4 основні етапи:

1. Визначення місця створення екологічної стежки.
2. Розробка маршруту, підготовка «Паспорту екологічної стежини» з описом маршруту, ділянок (зупинок) та інформацією про об'єкти у відповідності до сезонних змін та урахуванням вікових можливостей дітей кожної вікової групи.
3. Підбір обладнання (видалення сміття, каміння, пластику, маркування щитами, опорами, табличками).
4. Моніторинг стану екологічної стежки.

У процесі організації екологічної стежки вихователь вивчає стан території ЗДО, заносить результати проведених заходів до паспорта, складає план – карту, на якій позначає цікаві дітям місця та об'єкти (рослинний і тваринний світ, нежива природа). Слід зазначити, що карта – схема містить невелику кількість інформації у вигляді кружечків з номерами досліджуваних об'єктів. Ці місця з'єднані лінією, стрілками вказано шлях, яким вони йдуть від одного об'єкта до іншого [14].

Також можна виготовити панно з фотографіями, підписами до точок маршруту, скласти паспорт екологічної стежки з інформацією для вихователів про об'єкти маршруту. При описі об'єктів їм надається біологічні та екологічні характеристики, визначаються особливості їх поширення. Варто також згадати походження назви, народні назви, їх відображення у віршах, відповідні народні прикмети до тих чи інших об'єктів. Підкреслюється роль природи в житті

людини, даються рекомендації щодо використання об'єкта в освітній діяльності для екологічного виховання дітей дошкільного віку та просвіти батьків. Кількість відвідувань екологічної стежки залежить від віку дітей та мети, яку ставить педагог. У різний час можна повторно відвідувати ті самі місця кілька разів, особливо в різні сезони [22, с. 84-86].

Важливо пам'ятати про комплексний підхід: те, що діти бачили на своєму шляху, подорожуючи екостежиною, потім вони відтворюють на заняттях з художньо-продуктивної діяльності, в процесі театралізації, в рухливих, сюжетних та дидактичних іграх. Основними вимогами до екологічної стежки є: безпека маршруту, її можливість задовольнити пізнавальні потреби дітей з урахуванням їх вікових особливостей, різноманітність, яскравість і барвистість природних об'єктів, можливість природоохоронної діяльності [57, с. 152-154].

Маршрути прогулянок екологічною стежкою складаються педагогом з урахуванням розташування закладу, особливостей навколишнього середовища та віку дітей. Прокладаються маршрути, які перетинають територію закладу через сад, квітник, куточок лісу та далі. Предмети, з якими знайомляться діти, об'єднані спільною темою. Назви зупинок на маршруті можуть бути різними, це залежить від творчості вихователя. Наприклад, «Квіткове царство», «Калинове диво», «Галявина кульбаб», «Могутній дуб», «Дерева – старожили», «Чарівне озерце», «Привітні берізки», «Комашине містечко», «Зелена аптека». Напрямок руху та назви зупинок можна позначати на стенді за допомогою умовних знаків. Тематика цільових прогулянок може бути найрізноманітнішою: «Подорож до країни синіх пролісків», «Про що співає нам весна», «Зелена аптека», «Карнавал осіннього листя», «Мурашки-трудівниці», «Квіти моєї України» [7].

Провідним методом роботи на екологічній стежці є спостереження, зміст, тривалість і ефективність яких залежать від уміння дошкільників сприймати пізнавальну задачу, планувати послідовність дій, фіксувати її результати у вигляді висловлювань, використовуючи засвоєвані методи пізнання в нових умовах. Реалістичні та змістовні розповіді вихователя, які активізують пізнавальні інтереси дітей, сприятимуть постійному притоку нової інформації,

розвитку їхньої допитливості. Розповідь вихователя має бути емоційною, позитивно впливати на почуття дитини і залишити яскравий слід у її пам'яті [32, с. 122-124].

Водночас природа має розкритися перед дитиною не лише як неподільне ціле, жива лабораторія, де можна спостерігати та вивчати її мешканців, а й як школа, яка допоможе оволодіти елементарними правилами розумного користування природою, примноження і захист його багатств. Бажаним елементом розповіді педагога є художнє слово: загадки, вірші, прислів'я, народні прикмети, легенди про об'єкт спостереження. Емоції та почуття дитини, викликані безпосереднім спілкуванням з природою, підкріплені влучним і яскравим описом, залишають незабутній слід у душі дитини та допоможуть глибше зрозуміти те чи інше явище [23].

Проходячи екологічною стежкою, спостерігаючи та досліджуючи природні процеси, діти отримують інформацію про вразливість навколишнього середовища, про взаємозалежність світу людини та світу природи, з'ясовують, що може завдати шкоди природному середовищу, а також про умови, що сприятимуть його збереженню. На екологічній стежці можна органічно поєднати прогулянки, еко-ігри, відпочинок, спостереження, пізнавальну діяльність, рухливі ігри, природоохоронну працю та інші види діяльності дітей. Цікаві предмети, спеціально продумані ситуації, запитання, надання дітям словесної та наочної інформації про природу допомагають здивувати, захопити дитину, спонукати її до роздумів, порівнянь і висновків [52, с. 199-202].

Систематичні спостереження дозволяють дітям проаналізувати зміни, що відбуваються в природі в різний час, дні і роки, зрозуміти взаємозв'язок між природними явищами, діяльністю людини та її впливом на навколишнє середовище

Для розвитку емоційно-чуттєвої сфери дітей, уміння бачити незвичайне в звичайному, прекрасне в буденному, насолоджуватися красою навколишнього середовища організовуються заняття милування природою: «Слухання музики природи», «Чарівні пахоці весни», «Природа – найталановитіший художник»,

«Якого кольору сніг?». Збагачення емоційних вражень дітей при взаємодії з оточуючим середовищем шляхом безпосереднього спілкування з природою в процесі спостережень, трудової та експериментально-дослідницької діяльності сприяє формуванню в них позитивної мотивації до збереження природних багатств [5, с. 42-49].

Таким чином процес формування еколого-природничої компетенції зачіпає всі сфери розвитку дитини : інтелектуальну, емоційну та вольову, що безпосередньо впливає на розвиток дошкільника, формуючи гармонійні відносини між дитиною, суспільством і природою [4, с. 14].

Екологічна стежина виступає важливим елементом екологорозвивального середовища, який допомагає педагогу формувати в дошкільників основи екологічної культури та екологічної вихованості. Ефективність використання засобів екологічної стежки у формуванні емоційно-ціннісного ставлення дітей старшого дошкільного віку до природи, їх знань про неї, досвіду доцільної поведінки забезпечується системністю цілей, змісту, форм та методики організації різноманітних видів діяльності. Можливості екологічної стежини дозволяють організовувати для дітей такі види діяльності, в яких вони усвідомлюють цінність навколишнього природного середовища, вчаться розуміти і пояснювати явища природи, набувають досвіду екологічно доцільної поведінки в різних ситуаціях.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ З ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО – ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖИНИ

2.1. Педагогічні вимоги до організації освітнього процесу щодо розвитку еколого-природничої компетенції на екологічній стежині у дошкільнят старшої групи

Протягом усього дошкільного віку у дітей формуються природні уявлення. Важливими елементами еколого-природничої компетентності дошкільників є формування знань і уявлень про природні об'єкти та явища, їх зв'язки з навколишнім середовищем, людину як частину природи та наслідки її діяльності. Обов'язковим компонентом процесу формування еколого-природничих умінь і навичок є знання, які дитина здобуває шляхом накопичення власного досвіду, засвоєння природничих знань у спеціально створених умовах (організоване навчання), а також шляхом переосмислення набутого практичного досвіду.

Для досягнення ефективності організаційно-педагогічних заходів на шляху формування еколого-природничих компетенцій у дошкільників необхідне чітке визначення критеріїв та показників рівня сформованості даної якості у дітей. Виходячи з розуміння того, що в процесі становлення основ екологічної свідомості інтегруються всі сфери особистості дитини: когнітивна (пізнавальна), афективна (емоційно-ціннісна) та психомоторна (діяльнісна), екологічну компетентність визначають за трьома групами критеріїв, а саме: змістовної, емоційно-ціннісної та діяльнісно-поведінкової [24, с. 25-29].

Приймаючи за основу Базовий компонент дошкільної освіти, а саме освітній напрям «Дитина в природному довіллі» можемо визначити показники критеріїв екологічної компетентності, якими має володіти дитина старшого дошкільного віку [2, с. 12]:

1. Когнітивний критерій сформованості еколого-природничої компетенції : глибина і системність екологічних знань у дошкільників; ступінь прояву зацікавленості об'єктами навколишнього середовища; обізнаність дітей з доступною їм віку інформацією про об'єкти та явища природи; розуміння дитиною того, що людина – частина природи. Показниками когнітивного критерію є вміння дітей побачити проблему, визначати еколого-природничі завдання, що має прояв у висловлюваннях і судженнях дитини про «добро» і «зло», «корисне» і «шкідливе», «красиве» і «потворне».

2. Емоційний критерій : власні оцінні судження дитини, що свідчать про сформованість її ставлення до природного довкілля, про те що в природному довкіллі подобається, а що ні, що викликає позитивні (негативні) переживання, притягує (відштовхує); ступінь розуміння дитиною цінності природи; даний критерій допоможе зрозуміти, наскільки дитина проявляє емоційно-ціннісне відношення до природи. Показниками даного критерію виступають інтерес, потреба, позитивні емоції у процесі виконання завдань еколого-природничого змісту.

3. Діяльнісно-поведінковий критерій : міра сформованості у дитини екологічних умінь і навичок; виявлення активності під час включення дитини в еколого-природничу діяльність. Показники діяльнісного критерію: інтенсивність включення дитини в еколого-природничу діяльність; адекватність дій у певній еколого-природничій ситуації [44].

Для визначення рівня сформованості екологічної компетентності старших дошкільнят в межах даного дослідження наводимо приклади форм і методів діагностики за групами критеріїв (Додаток А).

Виділені і зазначені критерії екологічної вихованості дошкільників є взаємопов'язаними. Формуючись у цілісну систему вони є базисом для визначення ступеня сформованості екологічної компетенції, який розкривається на трьох рівнях: достатньому, середньому та низькому (таблиця 2.1).

**Показники рівня сформованості екологічної компетентності дітей
старшого дошкільного віку**

Достатній рівень	<p>Дитина демонструє знання, відповідні віку, про світ природи – називає більшість запропонованих тварин, може їх класифікувати (дикі, свійські; птахи, комахи). Знає назви певних рослин, тварин, розрізняє живу та неживу природу.</p> <p>З цікавістю ставиться до природи. Із задоволенням спостерігає за тваринами, рибами в живому куточку, допомагає їх доглядати; помічає красу оточуючого світу природи – квіти, хмаринки, дерева тощо. Не завдає шкоди живим істотам. Виявляє співчуття, якщо помічає пошкодження рослин чи тварин</p>
Середній рівень	<p>Дитина має певні знання про світ природи, називає деяку кількість запропонованих тварин; помиляється в процесі їх класифікації (дикі, свійські тварини; птахи, комахи). Знає небагато назв певних рослин, розрізняє живу та неживу природу. До природи не проявляє стійкого інтересу. Зрідка спостерігає за тваринами в живому куточку, іноді допомагає їх доглядати. Красу оточуючого світу помічає в ситуаціях, коли про це нагадують дорослі. Іноді може завдати шкоди живим істотам, може зривати квіти, зламати гілля.</p>

Низький рівень	Знання про світ природи не сформовані, тварин називає, але плутає; не класифікує або класифікує, але помиляється та не виявляє зацікавленості. Про звичайних для нашої території тварин коротко та зверхньо розповідає або не розповідає зовсім. Не знає назв рослин, розрізняє живу та неживу природу. До природи не проявляє інтересу. Зрідка спостерігає за тваринами в живому куточку, але не виявляє бажання їх доглядати. Красою оточуючого світу майже не цікавиться. Може завдати шкоди живим істотам. При нагадуванні про те, що вони живі, не розуміє, що вчинив неправильно
----------------	--

Наведені показники критеріїв екологічної компетентності та рівні їхньої сформованості у дітей старшого дошкільного віку допоможуть вихователю ЗДО спланувати напрямки додаткової роботи з дітьми на екологічній стежині, дібрати більш доцільні методи, визначитися зі змінами, які необхідно внести до планування задля формування у дошкільнят даної компетенції.

Еколого-розвивальне дисциплінарне середовище є частиною розвивального середовища дошкільного навчального закладу і створює умови для пізнання та розвитку особистості дошкільника. Воно, як і решта середовища, створюється на основі врахування потреб і побажань дитини, активності, динамічності та стабільності, діадної взаємодії (у стимулювальних відносинах середовище – особистість, дитина – середовище, дитина – вчитель), випереджувальний розвиток, і має бути максимально насиченим і різноманітним залежно від території закладу та психологічних особливостей діяльності в дошкільному віці. Тобто середовище розвитку є основою, на якій здійснюється вся робота з формування природничих понять у дітей в ЗДО [54, с. 32-39].

Еколого-розвивальне середовище має відповідати віковим та функціональним можливостям дітей; повністю бути посильним дитині, не обмежувати її діяльність, забезпечувати свободу вибору, бути динамічним, різноманітним. Еколого-розвивальне середовище має сприяти розвитку пізнавальної діяльності, засвоєнню нових природничих знань, формуванню вмінь і навичок догляду за рослинами і тваринами, розвитку основних первинних психічних процесів, вихованню моральних якостей особистості; обов'язковим є залучення дошкільників до народних традицій природознавства, народного календаря та народної творчості [19, с. 54-58].

Слід також враховувати, що сама територія дошкільного навчального закладу несе дидактичне навантаження і є частиною розвивального середовища. Середовище екологічного озеленення включає дослідну ділянку з рослинами, на якій відведено місце під ягідник, фруктовий сад, квітники та газони, декоративні насадження дерев і кущів. Для більш глибокого розуміння сутності природних явищ у дитячих садках створюють метеомайданчик, після спостережень на якому за температурою повітря, силою та напрямком вітру, за зміною положення тіні від гномону на сонячному годиннику щодня заповнюються «Календар природи» та «Календар погоди». Тут діти перевіряють народні прикмети, позначають перебіг різноманітних природних явищ. Під час роботи вихователя з дітьми на екологічних стежках у дошкільнят розвиваються пізнавальні інтереси, бажання знати більше [45, с. 26-32].

Для активізації гуманного ставлення до природних об'єктів С. Ніколаєва, автор численних методичних посібників з екологічного виховання дітей дошкільного віку, пропонує реалізувати три етапи природоохоронної діяльності, які вона розробила:

- обстеження з дітьми мешканців куточка природи чи досліджуваної ділянки (рослини, тварини) і з'ясувати його стан та обговорити зміст необхідної трудової діяльності;
- організація необхідних трудових операції для забезпечення сприятливих умов для комфортного існування мешканця;

– після виконання трудових дій визначити поліпшення стану рослини чи тварини, щоб оцінити надану допомогу.

Враховуючи постійну активність дошкільників, особливості засвоєння знань будь-якого змісту через діяльність, формування природничих понять має базуватися на активних методах. Другою педагогічною умовою, яку ми визначаємо, є вибір методів і форм організації виховання дітей, які забезпечують їх максимальну активність у пізнавальній діяльності. Доречно використовувати з дітьми умовні подорожі, заняття-прогулянки, які розвивають уяву, активізують пізнавальний інтерес до навколишнього [23, с. 46]. Від народження дитина є першовідкривачем, дослідником навколишнього світу. Вихователь повинен широко використовувати проблемний метод навчання: запитання, що розвивають логічне мислення, моделювання проблемних ситуацій, експериментування, дослідницьку діяльність [17, с. 38-41].

Завдання вихователя – підтримувати та розвивати самостійність та активність дитини, використовуючи принципи ефективного спілкування дошкільників з природою. Поліпшити цей процес можна завдяки співпраці з батьками. Для цього доцільно спланувати роботу з батьками щодо створення еколого-розвивального середовища вдома, виходячи з можливостей сім'ї. Тому ми наголошуємо на взаємодії дорослих з дітьми як на третій педагогічній умові. Відомо, що вільний час дитини дошкільного віку багато в чому залежить від змісту, яким його наповнять батьки та інші дорослі, що її оточують.

Під час роботи закладу дошкільної освіти з батьками необхідно пояснити їм важливість формування понять про явища навколишнього світу, що допоможе дітям вільно орієнтуватися в науці та навчитися сприймати цю інформацію самостійно, без постійного нагляду дорослих. Першочергове завдання такої роботи – привернути увагу батьків до розуміння значення природи для розвитку всіх психічних функцій і процесів дитини дошкільного віку, залучити їх як співучасників у розвиток допитливості, спостережливості та інтересу до природи, привчаючи їх дбайливо ставитися до її об'єктів, а також продовжувати роботу вихователя вдома: сприяти розвитку мовлення, мислення, ерудиції [47].

Проте вивести дошкільника у природу недостатньо. Недаремно видатний професор і письменник В. Сухомлинський зазначав: «Глибоко помиляються ті, хто вважає, що якщо дітей оточує природа, то сама по собі ця обставина є могутнім стимулятором розумового розвитку, що впливає на розум, почуття і волю. Природа стає потужним джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнає її і думкою проникає в причинно-наслідкові зв'язки» [23, с. 45].

Тематика заходів, які можуть бути організовані з сім'єю вихованців, може включати ширше коло тем, ніж виховна робота тільки з дітьми. Наприклад: авторська екологічна казка як засіб навчання та виховання; різні напрями виховання дітей під час ознайомлення з природою: консультації, поради, екотренінги та ін.; читання всією сім'єю казок природничого змісту. Такий підхід не тільки допоможе батькам удосконалити педагогічні навички, але й сприятиме розвитку інтересу до формування у дітей природничо-наукових уявлень. Також для успішного навчання необхідно узгодити цілі та завдання такого підходу в рамках дошкільного навчального закладу та в сім'ї, щоб рухатися в одному напрямку [64, с. 163-166].

Дотримуючись традиційного погляду на основну діяльність дитини, а саме гру, її слід якомога активніше включати в процес ознайомлення з навколишнім середовищем. Зокрема, мимовільному формуванню природничих понять під час прогулянки сприятимуть різні види ігор (і не тільки дидактичних, а й рухливих та творчих). Наприклад, «Що де росте?», «З якого дерева листочок?», «Знайди квітку за описом». Ці ігри дозволять закріпити і розширити уявлення, створені раніше під час подібних занять і прогулянок, у тому числі про правила поведінки в природі. Таке навчання проходить тактовно, весело, без зайвих підказок [5].

Основними вимогами до екологічної стежки є: безпека маршруту, інформативність, можливість задовольнити пізнавальні потреби дітей з урахуванням вікових особливостей, різноманітність, яскравість, барвистість об'єктів природи, можливість прийняти участь в природоохоронній діяльності. Екологічний маршрут дає можливість організувати систему роботи з дітьми: змістовні спостереження в поєднанні з цікавими розповідями, дослідницько-

експериментальною діяльністю, еко-іграми, різноманітними роботами, залучати дітей до природоохоронних акцій «Посади дерево», «Очисти джерельце», «Бережи пташку», яка закладає основи наукових знань, розвиває емоційно-чуттєву сферу особистості дошкільника, формує необхідні практичні вміння та навички.

Еколого-розвивальне середовище ЗДО, по якому прокладений маршрут екостежини, має бути поділене на тематичні ділянки, такі як «Тополі – старожили», «Мурашина стежка», «Зелена аптека», «Будиночок шпачиної сім'ї», «Штучна водойма». Формами організації освітнього простору на екологічній стежині є групова та міжгрупова взаємодія. Місце проведення занять є природною лабораторією, тому під час знаходження на екостежці категорично неприпустимо завдавати шкоди навколишньому природному середовищу, знищувати рослини і тварин. Перед початком заняття варто нагадати дітям правила поведінки в природі та пояснити мету заняття. За потреби діти мають заздалегідь підготуватися до теми заняття. Правила поводження на екостежці можна представити у вигляді простих знаків – символів, які легко запам'ятовуються і відображають основні правила поведінки на природі:

- не ламай дерева;
- не рви квіти;
- не вбивай комах;
- не розкидай сміття;
- не розводь багаття;
- зберігай тишу [16].

Вихователь визначає час проведення заняття, його тривалість, зміст, потреби в одязі, взутті та необхідних матеріалах (альбоми, ручки, фотоапарат, фломастери, лупа). Діти можуть самостійно проводити фенологічні спостереження на окремих станціях. Зону відпочинку бажано облаштувати в привабливому місці. Там же можна проводити теоретичні або практичні заняття за програмою відвідування екологічної стежки. Після заняття, спостереження чи екскурсії необхідно обговорити з дітьми результати, узагальнити отримані

знання та досвід [4].

Отже, виховання екологічної культури особистості та формування еколого-природничих компетенцій – складний і довготривалий процес, який потребує підвищеної уваги до пошуку найбільш ефективних засобів, форм і методів екологічного виховання з дошкільного віку – періоду закладення основ майбутньої особистості. Використання екологічної стежини забезпечить організацію системи роботи для комплексного вирішення завдань формування еколого – природничої компетенції старших дошкільників в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

2.2. Застосування сучасних технологій у використанні екологічної стежини для формування сталого розвитку старшого дошкільника

Суттєвим аспектом сучасної дошкільної освіти є підтримка сталого розвитку у дітей, що передбачає не лише формування пізнавальних навичок, а й виховання екологічної свідомості та розуміння важливості збереження природного середовища. Одним із ефективних засобів досягнення цієї мети є екологічна стежина. Екологічна стежина як педагогічний інструмент сприяє комплексному розвитку дітей шляхом організації практичних дій з навколишнім середовищем. Інтегрована програма діяльностей, що включає прогулянки, спостереження, ігрові вправи, а також навчальні ситуації, сприяє не лише формуванню пізнавального інтересу, а й розвитку когнітивних, соціальних та емоційних компетенцій у дітей старшого дошкільного віку. Систематичне вивчення природних явищ, спостереження за динамікою змін у природних екосистемах на різних етапах року та під впливом людської діяльності, сприяє формуванню в дітей глибокого розуміння екологічних процесів, їх взаємозв'язків та впливу на стійкий розвиток навколишнього середовища [53, с. 66-69].

Створення «Паспорту екологічної стежини» є ключовим етапом в

організації екологічної стежини. У цьому паспорті міститься інформація про запланований маршрут, розподілений на окремі ділянки чи зупинки, які враховуються з огляду на сезонні зміни та вікові особливості дітей усіх вікових груп. Початок роботи зазвичай відбувається через спеціально організовані цільові прогулянки. Важливо поєднувати спостереження з застосуванням екоігор, проведенням елементарних дослідів та читанням літературних творів природничої тематики [54, с. 32-40].

Основними критеріями для успішної організації екологічної стежини є забезпечення привабливості для відвідувачів та насиченість інформацією, яка відповідає пізнавальним потребам дітей у відповідності до їх вікових особливостей. Крім того, ефективна екологічна стежина має відображати красу та унікальність природи через привабливі об'єкти, що допомагають відвідувачам збагатити свої знання про природні явища та процеси протягом всього року. Традиційно в методиці організації та впровадження екологічних стежин в роботу із старшими дошкільниками виокремлюють метод спостереження, логічні завдання, проблемні ситуації, пошуково-дослідну діяльність, трудову діяльність, екологічні ігри, ігри-медитації, настільно-друковані, словесні, будівельні та творчі ігри [56, с. 11-13].

Незважаючи на численні переваги використання екологічної стежини для формування сталого розвитку старшого дошкільника, інтеграція інноваційних технологій в її практику може значно підвищити ефективність освітнього процесу та збагатити досвід дітей у сприйнятті та розумінні природних явищ.

Я. Дідух звертає увагу на новітні технології екологічного виховання, що ґрунтуються на сучасних методах формування екологічних уявлень» Серед них: метод формування мислеобразів, метод екологічної лабіалізації, метод екологічних асоціацій, метод художньої репрезентації природних об'єктів, метод екологічної емпатії, метод екологічної емпатії. Розглянемо застосування перелічених методів в контексті впровадження в освітній процес екологічної стежини. Метод формування мислеобразів може виявитися цікавим під час ознайомлення з різноманітними природними об'єктами на стежині. За

допомогою наукової інформації, філософських теорій та мистецьких творів, вихователі можуть надати дітям глибше розуміння природних процесів і явищ, розширюючи їхні екологічні знання.

Метод екологічної лабіалізації може бути застосований для того, щоб підштовхнути дітей до власних висновків та переосмислення власного ставлення до навколишнього середовища. Наприклад, можна організувати ситуацію, де діти спостерігатимуть за сміттєвим забрудненням природи та обговорюватимуть його негативний вплив на навколишнє середовище.

Метод екологічних асоціацій може використовуватися для підвищення інтересу дітей до природи. Пов'язуючи різні образи і явища природи з їхніми асоціаціями, діти зможуть краще розуміти природу та виявляти глибокий інтерес до неї [42].

Метод художньої репрезентації природних об'єктів дозволяє використовувати мистецькі засоби, такі як живопис, музика, слово, для виразного відображення природних явищ. Це допомагає дітям більше співпереживати природі та розглядати її з нового, художнього погляду [4].

Метод екологічної емпатії спрямований на виховання співчуття до природи та її об'єктів. Він допомагає дітям почувати себе співучасниками природних процесів та виявляти бажання їх підтримувати та зберігати [46, с. 9- 10].

Метод екологічної рефлексії стимулює дітей аналізувати свою власну поведінку та її вплив на природу. Це допомагає формувати в них відповідальне ставлення до оточуючого середовища та зрозуміти важливість екологічних аспектів [29, с. 134-137].

Створення осередку дитячого експериментування як інноваційну технологію екологічного розвитку дошкільників описує Н. Сербай. В контексті організації екологічної стежини її використання може допомогти дітям більш докладно досліджувати й експериментувати з природними об'єктами, що знаходяться на маршруті. Використовуючи ваги, збільшувальне скло, різноманітні годинники та термометри, можна сприяти глибшому зануренню

дітей у світ природи, дозволяючи їм відчутти, вивчити та зрозуміти природні явища на практиці [54].

Досліджуючи європейський досвід екологічної освіти дітей, І. Карук визначила його ключові аспекти, серед яких також були практичні досліди на свіжому повітрі. Дослідниця зазначила, що при їх організації педагоги спрямовують увагу на стимулювання дітей до активного пошуку необхідної інформації, надаючи їм підтримку та сприяючи їх цікавості. За такого підходу, зацікавлена дитина здатна усвідомлено сприймати інформацію, щоб потім втілити свої задуми. Це дозволяє дошкільникам бути активними учасниками у процесі дослідження навколишнього середовища [21, с. 447-449.].

К. Крутій відзначає ще один цікавий метод – використання сторітелінгу, як мистецтва складання і розповідання захопливих історій. Існує різноманітність типів сторітелінгу, серед яких можна виділити: «вінок фантазії», «перевернення казки», продовження казки, казка в заданому напрямку, перетворення дитини на героя казки та розмова з іншими персонажами казки, висловлення своїх прохань, побажань, скарг щодо об'єктів і явищ природи (рослин, сонця, вітру) та інших дітей, тощо. Під час освітньої роботи з дошкільниками на екологічній стежці сторітелінг є ефективним інструментом для залучення дітей до природних об'єктів шляхом створення казкових образів, які відображають різні аспекти природи. Цей підхід сприяє розвитку спостережливості та творчої уяви серед дітей, спонукаючи їх бачити природу як живу та взаємозв'язану систему [26, с. 2-5].

Новітньою педагогічною технологією є едьютейнмент, який орієнтується на сприяння задоволенню, що виникає у дітей та педагогів від процесу навчання. У практичній діяльності, едьютейнмент може бути використаний для створення невимушеної атмосфери під час відвідування дітьми екологічних стежин, де вони можуть з позитивним настроєм спілкуватись та збагачувати свої знання про природне довкілля. Такий підхід передбачає розгортання навчальних ситуацій у неформальних умовах, де встановлено мінімальний контроль з боку дорослих, що сприяє залученню та зацікавленню учасників. Надзвичайно важливим є

стимулювання пізнавального інтересу дітей, розвитку критичного мислення, що допомагає дошкільникам активно вивчати природні явища та сприяє їхньому повному розвитку [27, с. 3-6].

Під час прогулянки екологічною стежиною можна також використовувати метод створення колекцій для порівняння явищ природи, що спостерігалися протягом різних періодів. Цей процес може включати порівняння явищ живої та неживої природи, які можуть зазнавати змін в залежності від умов навколишнього середовища. Важливо враховувати мету спостереження та вибрати найбільш відповідний спосіб фіксації, наприклад, фотографії, відеозаписи, гербарії, або збереження фізичних об'єктів природи [35].

Таким чином, екологічна стежина виступає як ефективний педагогічний інструмент, сприяючи не лише формуванню пізнавальних навичок, а й вихованню екологічної свідомості у молодших поколінь. Ефективна екологічна стежина має бути насиченою та привабливою, відображаючи красу та унікальність природи. Для досягнення максимальних результатів в організації екологічної стежини, важливо застосовувати різноманітні інноваційні технології, такі як методи формування мислеобразів, екологічної лабіалізації, екологічних асоціацій, художньої репрезентації, емпатії та рефлексії, сторітелінг, едьютеймінг, створення осередку дитячого експериментування, метод створення колекцій.

2.3. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з формування природосвідомої поведінки дітей старшого дошкільного віку на екологічній стежині

Організація освітнього процесу з формування природосвідомої поведінки дітей старшого дошкільного віку на екологічній стежині передбачає комплекс заходів, спрямованих на поглиблене ознайомлення дітей з природою, формування екологічної свідомості та розвиток екологічної культури.

Однією з ключових передумов успішної реалізації освітніх можливостей екологічної стежини є її ретельна підготовка та планування. Початкова ґрунтова оцінка території закладу дошкільної освіти дозволяє виділити найбільш захоплюючі об'єкти, які будуть включені у стежину. Для цільової аудиторії, а саме дітей старшого дошкільного віку важливо, щоб картосхеми стежини містили доступні для них малюнки та інформацію. Наприклад, малюнки квітів, дерев, тварин та інші символи об'єктів можуть бути з'єднані стрілочками, утворюючи зрозумілий маршрут. Для зручності дітей об'єкти стежини фотографуються та описуються у паспорті, а також позначаються на табличках з відповідними підписами та природоохоронними знаками [17].

У плануванні екологічної стежини дитячого садка слід враховувати різноманітність об'єктів природи, таких як дерева, кущі, галявини, річки, ставки, тваринні або комашині нори та інші, які можуть бути об'єктами дослідження та спостережень для дітей. Створення зупинок з виразними назвами, допоможе створити цікаву та пізнавальну атмосферу для дітей на стежині.

Залучення казкового персонажа у ролі провідника для дітей є перспективним педагогічним підходом, який може сприяти не лише підвищенню ефективності освітнього процесу, а й стимулювати пізнавальний інтерес та активну участь дітей у навчальній діяльності. Казковий персонаж, виступаючи як провідник, стає функціональним механізмом для мотивації та мобілізації учасників здійснити захопливу та цікаву подорож [33, с. 23].

Підбір конкретного казкового персонажа повинен ґрунтуватися на врахуванні індивідуальних інтересів, уподобань та психологічних особливостей дітей, що дозволяє створити максимально сприятливий навчальний та виховний контекст. Відповідно до цього, використання казкового персонажа має спонукати дітей до активної участі в дослідницьких та пізнавальних процесах, а також сприяти їх власному творчому самовираженню та розвитку.

За умови створення екологічної стежини безпосередньо в приміщенні закладу освіти, вона може включати різноманітні елементи живої та неживої природи, які сприятимуть поглибленню знань дітей про екосистему. Серед цих

елементів можна виділити куточок, де представлені різноманітні екологічні зразки, експозиції кімнатних рослин та витворів мистецтва з природного матеріалу, а також міні-города на вікнах та експозиції реконструйованого матеріалу. Додатково, приміщення може містити екологічну кімнату з фітобаром, фонтаном, зимовим садом та теплицею, де діти зможуть вивчати процеси росту рослин. Також важливими складовими можуть бути лабораторія для вивчення природничих явищ, музеї природи для ознайомлення з біорізноманіттям, фольклорні кімнати та кімнати казок для поглиблення розуміння про природні міфи та легенди.

Загалом, різноманіття та кількість зупинок екологічної стежини визначаються загальним розвивальним середовищем дошкільного навчального закладу. У кожній подорожі важливо пам'ятати правила етикету та безпеки під час перебування у природі. Доцільним тут буде спільна діяльність вихователя та дітей, під час якої вони сформулюють пам'ятку, що включатиме правила поведінки. Таку пам'ятку рекомендовано постійно поповнювати новими правилами, набутими під час кожної нової подорожі [23, с. 42-46].

Прогулянка екологічною стежиною обов'язково повинна містити ігрову, трудову, пізнавальну та пошукову діяльність.

Ігрова діяльність. Гра важлива для дітей будь-якого віку. Для дітей дошкільного віку вона до того ж є провідною діяльністю. Тому, на стежині доцільно організовувати ігри, які стосуватимуться екології та природи. Наприклад, «Відгадай, яке це дерево?», «Знайди всі кольори природи».

Трудова діяльність з догляду за рослинами чи саджанні нових, допомога у відновленні природних об'єктів чи їх очищенні.

Пізнавальна діяльність: вивчення назв рослин та тварин, спостереження за птахами чи комахами, аналіз змін у природі під час різних сезонів.

Пошукова діяльність для стимуляції спостережливості та аналітичних навичок. Наприклад, знаходження певних видів рослин, визначення слідів тварин, знаходження природних скарбів.

Робота на екологічній стежині в закладі дошкільної освіти передбачає

використання різних методів, проте одним з основних є спостереження. Ефективність цього методу визначається здатністю дошкільнят адаптуватися до пізнавальних завдань, створювати плани дій, аналізувати отримані результати та застосовувати набуті знання в нових ситуаціях. Під час роботи на екологічній стежині діти отримують можливість спостерігати навколишній світ, аналізувати його різноманітні аспекти та вчаться реєструвати свої спостереження у вигляді простих висловлювань. Це сприяє розвитку їхнього мислення, вміння описувати та аналізувати оточуючий світ [30].

Крім цього, участь у таких заняттях сприяє розвитку в дітей навичок планування послідовності дій. Вони навчаються структурувати свої дії, визначати цілі та обирати оптимальні шляхи досягнення їх. Це сприяє розвитку їхньої організаційної та аналітичної компетенції. Кожне нове спостереження відкриває дітям нові можливості для застосування знань, отриманих під час попередніх занять. Це сприяє формуванню гнучкості мислення та здатності до адаптації до нових умов, що є важливим компонентом їхнього розвитку [35].

Виховний вплив матиме проведення екологічних акцій під час прогулянки. Акції, такі як «Посадимо деревце», «Розчистимо берег», «Нагодуємо пташку» та подібні, не лише надають можливість дошкільням активно взаємодіяти з природою, але й сприяють їхньому розвитку в різних аспектах. Участь у таких екологічних заходах стимулює пізнавальний розвиток дошкільників через прямий контакт із природою та її елементами: шляхом спостереження та взаємодії з живими організмами, діти сприйматимуть їх значущість та вплив на екосистему. Не менш важливою є роль таких екологічних акцій у стимулюванні розвитку дитячої емпатії та поваги до природи. Під час взаємодії з природою та тваринами діти навчаються виявляти турботу, доброту та чуйність до інших живих істот, що є важливим етапом формування їхньої соціальної компетентності та моральних цінностей [41].

В процесі реалізації методу екологічної стежини важливо забезпечити час відпочинку для дітей з несподіваними елементами. Метою такої діяльності може бути не лише відпочинок, але розвиток соціальних навичок та творчого мислення

дошкільників. Завдяки несподіваним елементам, таким як ігри, невеликі конкурси або цікаві завдання, діти матимуть можливість проявити свою уяву та винахідливість. Наприклад, можна організувати невеликі конкурси на кращий малюнок чи скульптуру з натуральних матеріалів, що знайдені на галявині. Такі заходи сприятимуть розвитку творчого потенціалу дітей, а також сприятимуть формуванню в них командного духу.

Крім того, проведення спільних ігор або активних спортивних заходів на галявині сприятиме розвитку комунікативних навичок у дітей та покращить їх співпрацю в команді. Важливим аспектом є забезпечення доступності таких ігор для всіх, сприяючи формуванню дружніх стосунків серед дітей.

Іншим не менш важливим аспектом є розповіді та мовлення вихователя. Для створення зацікавленості у дітей щодо навколишнього світу важливо забезпечити постійне надходження нової інформації шляхом реалістичних та змістовних розповідей. Вони повинні бути також емоційно насиченими, щоб здійснити позитивний вплив на емоційний стан дитини, залишаючи яскравий слід в її пам'яті. Зробити розповідь ще більш захоплюючою можна додавши в неї художні елементи, такі як загадки, вірші, прислів'я, народні прикмети та легенди, які також сприятимуть розширенню словникового запасу, формуванню образного мислення та здатності висловлювати свої враження [56, с. 12-14].

При цьому природу слід представляти перед дітьми як живу лабораторію, де можна не лише спостерігати, а й вивчати мешканців, а також як школу, яка допомагає оволодівати основними принципами розумного використання та її охорони. Емоційне сприйняття дитиною навколишнього середовища, підкріплене живим, точним та яскравим описом, допоможе залишити незабутній слід в її душі та сприятиме більш глибокому розумінню навколишнього світу [61].

Отже, організація освітнього процесу з формування природосвідомої поведінки дітей старшого дошкільного віку на екологічній стежині є складним і багатоаспектним завданням, яке передбачає врахування різноманітних педагогічних стратегій та підходів. Важливими складовими ефективної

реалізації екологічної стежини є комплексна підготовка та планування, врахування індивідуальних потреб та інтересів дітей, створення сюрпризних моментів, а також організація ігрової, трудової, пізнавальної та пошукової діяльності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі ми проаналізували ефективність педагогічних умов формування еколого-природничої компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами екологічної стежини. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання наступних висновків.

1. Екологічна стежка – це спеціально спланований маршрут із підібраними або створеними педагогічно доцільно природними об'єктами, під час ознайомлення та взаємодії з якими діти набувають нових знань, вражень та практичних навичок. На екологічній стежці можна органічно поєднати прогулянки, відпочинок, спостереження, пізнавальну діяльність, ігри, працю та інші види діяльності дітей. Цікаві предмети, спеціально продумані ситуації, запитання, надання дітям словесної та наочної інформації про природу допомагають здивувати, захопити, спонукати до роздумів, порівнянь і висновків. Систематичні спостереження дозволяють дітям навчитися аналізувати зміни, що відбуваються в природі в різний час, дні і роки, зрозуміти взаємозв'язок між природними явищами, діяльністю людини та її впливом на навколишнє середовище.

2. Інтегральний підхід реалізується в ЗДО через такі авторські технології: театр розвитку та фізичного вдосконалення (М. Єфименко); досягнення балансу між особистістю та соціо-природним середовищем через гімнастику Ботмера – взаємодію рухової сфери дитини з природними ритмами світобудови (Н. Пахальчук); використання інтегрованих завдань з пріоритетом логіко-математичного змісту (Т. Кривошея); технологія використання казки у формуванні основ екологічної культури дошкільників (Г. Беленька, Т. Науменко). Інтеграція різних видів діяльності старших дошкільників на екологічній стежині сприяє як формуванню пізнавальних інтересів дітей, так і розвитку в них когнітивних, соціальних та емоційних компетенцій.

3. Новітні екологічні освітні технології базуються на сучасних методах формування екологічних уявлень, серед яких: метод формування мислеобразів, метод екологічної лабіалізації, метод художньої репрезетації, метод екологічної емпатії, метод екологічної рефлексії, ігровий метод.

Є три основні критерії, які відрізняють природоохоронні заклади дошкільної освіти від інших:

- природа є центральною організуючою концепцією програми дошкільної освіти. Іншими словами, природа є інтегруючим елементом, який об'єднує дошкільну філософію, методику, дизайн приміщення, навколишній простір і суспільну ідентичність;

- програмові завдання з формування екологічної компетенції старших дошкільників базуються на якісних технологіях дошкільного дитинства та екологічної освіти, які вимагають від педагогічних працівників належного рівня педагогічної та екологічної освіти;

- природне середовище ЗДО використовується з подвійною метою: для повноцінного розвитку дитини дошкільного віку в усіх сферах (пізнавальній, фізичній, соціальній, емоційній, естетичній, духовній) та формування екологічних цінностей, розвитку екологічної ідентичності та екологічної етики.

4. Основними вимогами до екологічної стежки є: безпека маршруту, інформативність, можливість задовольнити пізнавальні потреби дітей з урахуванням вікових особливостей, різноманітність, яскравість і колір об'єктів природи, можливість природоохоронної діяльності. Екологічний маршрут надає можливість організувати систему роботи з дітьми: змістовні спостереження в поєднанні з цікавими розповідями, дослідницько-експериментальною діяльністю, еко-іграми; залучати дітей до природоохоронних акцій «Посади дерево», «Очисти джерельце», «Бережи пташку» та ін., які закладають основи наукових знань, розвивають емоційно - чуттєву сферу особистості дошкільника, формують необхідні практичні вміння та навички. Маршрути прогулянок екологічною стежкою планує педагог з урахуванням розташування закладу, особливостей навколишнього природного середовища та віку дітей. Потрібно

розробляти маршрути, які перетинають територію закладу через сад, квітник, куточок лісу. Предмети, з якими знайомляться діти, слід об'єднувати спільною темою.

5. У нашому дослідженні запропоновано такі методичні підходи до формування у дитини природничої компетенції:

- етапи планування та підготовки створення екологічної стежини в закладі дошкільної освіти;

- проведення занять по ознайомленню з природою як основної форми та спостережень як основний метод організації дітей у процесі формування природничо – екологічних компетенцій;

- впровадження ігрової, пошукової та пізнавальної діяльності дітей на прогулянці екостежиною;

- залучення казкового персонажу як функціонального механізму сприяння активній участі старших дошкільників в дослідницьких та пізнавальних процесах, власному творчому самовираженню та розвитку;

- організація відпочинку дітей на екологічній стежині з несподіваними елементами;

- використання предметно-розвивального середовища для формування природничих умінь дітей дошкільного віку.

Аналізуючи сучасні тенденції зарубіжного та вітчизняного екологічного виховання дітей дошкільного віку, слід зазначити, що в Україні еколого-естетичне виховання, еколого-валеологічне виховання, еколого-соціальне виховання розробляються науковцями та поширюються практиками, але еколого-економічне виховання не має широкого застосування, а технології залучення батьків до екологічного виховання недостатньо розроблені та впроваджені в дошкільну освіту. Подальші перспективи наукових досліджень вбачаємо у вивченні сучасних еколого-педагогічних технологій, адаптованих до віку та потреб дітей дошкільного віку, у розробці змістового технологічного забезпечення формування природничих умінь та екологічних компетенцій дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабюк Л. Теоретико-методологічні засади наукового обґрунтування створення екологічних стежок. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій* : зб. наук. пр. Луцьк, 2010. № 7. С. 71-76.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 10.09.2023).
3. Бардук Н. Екологічний туризм як один із векторів у формуванні фізичної та екологічної культури дітей старшого дошкільного віку. *Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів* : зб. наук. пр. (Житомир, 22-23 березня 2017 р.). Житомир, 2017. Ч. I. С. 17-22.
4. Беленька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. В. Дошкільнятам про світ природи : навч.-метод. осіб. Київ : Генеза, 2013. 120 с.
5. Беленька Г. В. Ознайомлюємо дошкільників зі складними явищами навколишнього світу : крок за кроком. *Вихователь-методист*. 2013. № 2. С. 42-49.
6. Беленька Г. В. Казка як засіб екологічної освіти. *Освіта та розвиток особистості*. 2015. № 5(36). С. 14-18.
7. Беленька Г. В. Кольорове намисто. Збірка літературних творів для ознайомлення дітей з природним і соціальним довкіллям. Київ : Сім кольорів, 2014. 92 с.
8. Білявський Г. О. Основи екології : підручник. Київ : Либідь, 2005. 408 с.
9. Бобро Л. В. Основи природознавства з методикою ознайомлення дошкільників з природою : методичні рекомендації до підготовки лабораторних занять з дисципліни. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 32 с.
10. Богуш А. М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у

дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. Київ : Слово, 2008. 408 с.

11. Бондар О. І. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 228 с.

12. Волкова Л. Екологічне виховання дітей дошкільного віку в процесі праці в природі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 4 (108). С. 335-341.

13. Газіна І. Природа в системі виховання дітей дошкільного віку Данії. *Вісник Черкаського нац. У-ту ім. Б. Хмельницького*. 2022. № 1. С. 130-136.

14. Горопаха Н. М. Виховання екологічної культури дітей : посіб. для вих. дошк. закл. та вчителів початкових класів. Рівне : Волинські обереги, 2001. 212 с.

15. Гуз К. Ж. Методика навчання природознавства в старшій школі : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. 192 с.

16. Дідух Я. П., Єрмоленко В. М., Крижанівська О. Т. Екологічна стежка (методика, організація, характеристика модельної стежки «Лісники»). Київ : Фітосоціоцентр, 2000. 88 с.

17. Замелюк М. Екологічна стежка як компонент розвитку екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. № 3 (78). С. 38-42.

18. Іванчук С. А. Сутність поняття екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2020. № 78. С. 74-78.

19. Іванчук С. А. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 2. С. 54-58.

20. Казанцева Л. Питання методики формування екологічної культури дітей дошкільного віку в координатах сучасних освітніх ідей : наук. вісн. Південноукраїнського нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. 2019. № 3. С. 26-32.

21. Карук І. Інноваційні технології екологічної освіти дітей : європейський досвід. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : зб. матеріалів. Вінниця : Меркьюрі – Поділля, 2023. С. 447-449.
22. Киндюк М. Д. Формування екологічної культури дошкільників на екологічній стежині. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць. Полтава : Шевченко Р.В. 2018. № 2. С. 84-88.
23. Колток Л., Стахів Л. Уроки серед природи в рамках Нової української школи. *Педагогічні науки* : : зб. наук. пр. 2019. № 88. С. 42-47.
24. Кротенко О. М. Екологічна стежка, як засіб екологічної освіти і формування екологічної культури : матеріали. I Регіон. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 21 квітня. 2015 р.). Кіровоград, 2015. С. 25-30.
25. Крутій К. Природничо-наукова освіта дошкільників : блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Зима-білосніжка. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2017. С. 6-17.
26. Крутій К. Сторітелінг : мистецтво розповідання, або як зацікавити та мотивувати дітей. *Дошкільне виховання*. 2017. № 7. С. 2-5.
27. Крутій К. STREAM-освіта дошкільнят : виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 3-7.
28. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Київ : Освіта, 2018. 142 с.
29. Лисенко Н. В. Сучасні підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку у руслі концепції збалансованого розвитку. *Освітній простір України*. 2019. Т. 17. С. 134-138.
30. Лисенко Н. В., Лисенко О. М., Матішак М. В. Підготовка майбутніх магістрів до впровадження новітніх технологій в екологічну освіту дітей дошкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2022. № 90. С. 79-84.
31. Лохвицька Л. Моральне виховання: погляди класиків і практика

сьогодення. *Педагогічна спадщина: погляд сьогодні*. 2018. № 12. С. 21-32.

32. Максимчук Н. С. Підготовка майбутніх вихователів до проектування екологічної стежини у закладі дошкільної освіти. *Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 25-26 листопада 2021 р.). Рівне : Гельветика, 2021. Ч. 4. С. 122-125.

33. Машовець М. Ф., Карнаухова А. В., Вплив казки на формування особистості дитини: моральний аспект. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 7. С. 20-24

34. Михайлова К. В. Формування природничо-екологічної компетенції у дошкільників. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. Jerzy Piwowarski. 2022. № 2. С. 145-152.

35. Недодатко Н. Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою : навч. посіб. Кривий Ріг : КНУ, 2018. 133 с.

36. Ніколаєва С., Фабрі К. Методика ознайомлення дошкільників шз процесами розвитку в живій природі : хрестоматія : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл./ уклад. Горопаха Н. М. Київ : Слово, 2012. С. 43-53.

37. Новіцька В. В. Інноваційні технології формування екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку : зб. наук. праць. Хмельницький : ХГПА, 2021. С. 173-177.

38. Ошуркевич Н. Сучасні педагогічні технології формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічний процес : теорія і практика*. 2018. № 1-2. (60-61). С. 65-72.

39. Ошуркевич Н. Особливості створення та використання екологічної стежини в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3-4 (22-23). С. 209-221.

40. Піроженко Т. О. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника : навч. посіб. Київ : Слово, 2016. 56 с.

41. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Хартман О.Ю. Регулююча дія ціннісних орієнтацій : монографія. Київ : Слово, 2020. 180 с.

42. Плохій З. Природа як пізнавальна цінність. *Дошкільне виховання*. 2017. № 6. С. 7-9.
43. Плохій З. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу: інноваційні підходи. *Дошкільне виховання*. 2010. № 7. С. 6- 10.
44. Половіна О., Гаращенко Л. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров'я збережувальний підхід. *Молодий вчений*. 2018. № 8. С. 47-51.
45. Половіна О. А. Пізнавальні прогулянки з дошкільниками. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 6. С. 25-34.
46. Половіна О. А. Цільові прогулянки в природі: моральний аспект. *Палітра педагога*. 2017. № 6. С. 9-11.
47. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-є вид. Київ : Академвидав, 2015. 447 с.
48. Присяжнюк Л. Еколого-природнича освіта дошкільнят у поліфонії інноваційних підходів. *Палітра педагога*. 2017. № 6. С. 3-8.
49. Присяжнюк Л. Екологічний квест як освітня технологія. *Дошкільне виховання*. 2018. № 6. С. 12-13.
50. Прозорова Л. Казка розуму навчає і від бід застерігає. *Дошкільне виховання*. 2017. № 1. С. 20-23.
51. Пустовіт Н. А. Критерії і показники екологічної компетентності школярів : *наук. записки Тернопільського держ. пед. університету*. Київ : Педагогіка. 2008. № 1. С. 109-113.
52. Репета С. Р., Джура Н. М. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Дошкільна педагогіка*. 2022. Вип. 50. Т. 1. С. 199-203.
53. Рославець Р. М., Орлова С. І. Природничі поняття в учнів початкових класів, їх формування та психологічні особливості. *Науковий вісник Волинського нац. у-ту ім. Л. Українки*. 2012. № 14. С. 66-69.
54. Сербай Н. В. Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку

освіти і педагогіки : зб. наук. пр. : матер. I міжнар. наук.-практ. інтернет- конференції (м. Київ, 27 листопада 2020 р.). Київ, 2020. 428 с.

55. Скірко Г. З., Чорна Г. В. Організаційно-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців із дошкільної освіти до екологічної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 63. Т. 2. С. 60-164.

56. Слюсар А., Шабер Н. Дитинство серед природи. Реалізація проєкту зі збагачення екологічної стежини. *Дошкільне виховання*. 2020. № 2. С. 11-15.

57. Смолянчук Н. М. Шляхи використання педагогічного досвіду організації природничої освіти молодших школярів (другої половини ХХ ст.) у сучасній освітній практиці. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2014. Вип 1. С. 152-155.

58. Стахів Л. «Уроки серед природи» у світлі ідей педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. № 41. С. 115-119.

59. Тарасенко Г. С. Проблеми виховання дошкільників у контексті інвайроментального підходу. *Зб. мат. науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв* (Вінниця, 3-5 квітня 2013). Вінниця : Нілан ЛТД, 2013. Вип. 2. С. 8-13.

60. Тарасенко Г. С. Формування в учнів естетичного ставлення до природи в контексті середовищного підходу до освітнього процесу в школі 1 ступеня. *Наукові записки Вінницького держ. пед. у-ту ім. М. Коцюбинського*. 2014. Вип. 41. С. 144-150.

61. Трембак К. С., Шевцова О. А. Екологічне виховання в ДНЗ. Харків : Основа, 2016. 224 с.

62. Федорчук О. І. Роль сім'ї в привласненні дитиною базових цінностей співжиття. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи* : зб. наук. праць за рез. метод. семінару НАПН України (9 квітня 2020 р), Київ, 2022. С. 393- 402.

63. Чайковська А. Сучасні тенденції екологічної освіти дітей

дошкільного віку : зарубіжний досвід. *Social Work and Education*. 2018. №. 1. P. 139-150.

64. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31. Т. 2. С. 163-169.

65. Elliott S., Davis J. Exploring the resistance: An ecological perspective on environmental education in early childhood teacher education. *Environmental Education Research*. 2009. 15 (2). P. 147-163.

66. Kellert S. R. Experiencing nature: Affective, cognitive, and evaluative development in children. *Psychological, sociocultural, and evolutionary investigations*. 2002. P. 117-151.

ДОДАТКИ

Додаток А

Показники критеріїв екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

ЗМІСТОВНА ГРУПА КРИТЕРІЇВ	
Показники, що оцінюються	Методика обстеження
Природничо-екологічна компетентність	
Має загальне уявлення про життя людей на планеті Земля. Знає, що вода буває прісна і солоня, у ній живуть живі істоти. Розрізняє стани води, розуміє, як вода надходить до осель, як впливає на вироблення енергії освітлення й опалення.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бесіда. Запитання до дитини (Якою буває вода на смак? Якою буває вода при зміні температури? Як люди використовують воду? Як вода впливає на вироблення енергії?). 2. Перегляд відео, слайдів з теми. 3. Прогулянка екологічною стежиною до штучної водойми. Спостереження.
Знає, що повітря є навколо нас, ним дихає все живе. Розрізняє ознаки повітря, їх залежність від пори року. Усвідомлює, що вітер – це рух повітря, він може бути різної сили, може бути корисним чи завдати шкоду (шторм, посуха, загибель рослин).	<ol style="list-style-type: none"> 1. Досліди на визначення наявності повітря навколо: «Надуй кульку», «Паперовий човник», «Флюгер». 2. Пригадування дітьми життєвих ситуацій з власного досвіду (злетів капелюх, парасолька).

<p>Має уявлення, що суша може бути різної форми (рівнина, пагорби, гори, яри). Знає, що на суходолі люди будують житло, обробляють ґрунт, що в надрах є корисні копалини.</p>	<p>1. Екскурсії в природу краєзнавчого характеру (в найближчому до ЗДО оточенні).</p> <p>2. Розглядання сюжетних картинок із зображенням суходолу, зразки корисних копалин (пісок, глина, крейда, вугілля тощо). Бесіда (Поясни що таке гори? Поясни, що таке яр? Де ти живеш: у горах чи на рівнині? Які корисні копалини ти знаєш? Де їх використовують?).</p>
<p>Називає пори року, їх прикмети, ознаки, вміє вести календар природи. Усвідомлює причини природних явищ, розрізняє та характеризує їх, володіє навичками безпечної поведінки</p>	<p>Бесіда за серією картин «Пори року»:</p> <p>-Яка зараз пора року?</p> <p>-Чому ти так вважаєш?</p> <p>-Яка пора року була до неї?</p> <p>-Чим відрізняється осінь від зими (літо від весни).</p>
<p>Орієнтується у небезпечних явищах природи: пожежа у природі, землетрус та виверження вулкану. Володіє елементарними навичками погодження з вогнем. Розуміє, що землетрус та виверження вулкану спричиняють загибель людей.</p>	<p>Бесіда за змістом сюжетних картинок та пізнавальних відеороликів «Природні явища», «Правила поводження у природі»:</p> <p>-Що таке землетрус (вулкан, ожеледь, град, віхола, смерч)?</p> <p>-Які правила безпечної поведінки ти знаєш?</p>
<p>Розрізняє й називає найпоширеніші рослини своєї місцевості, розуміє, що вони виділяють кисень, забезпечують їжею тварин, людей.</p>	<p>1. Розглядання предметних картинок із зображенням рослин своєї місцевості. Запитання до дитини:</p> <p>-Які рослини ростуть у лісі, лузі, на</p>

<p>Усвідомлює, що рослини потребують світла, води, поживного ґрунту, залежать від стану погоди. Розуміє, що зміни в житті рослин відбуваються відповідно до пір року.</p>	<p>городі? -Які рослини їдять люди, тварини? -Що потрібно рослинам для росту? 2. Спостереження за рослинами на прогулянці, трудова діяльність дітей в природі (на городі, в квітнику).</p>
<p>Має уявлення про види рослин: дикорослі, культурні, кімнатні, лікарські рослини; розуміє, чим вони корисні для нас – виділяють кисень, забезпечують їжею тварин, людей. Необхідність охороняти рослини.</p>	<p>Дидактичні ігри: «Обери рослину», «Кому що потрібно?», «Обери пару», «Де домівка цієї рослинки?».</p>
<p>Розпізнає тварин за їхніми зовнішніми ознаками, класифікує їх. Знає види птахів: осілі, перелітні. Знає про зміни, що відбуваються в житті тварин, птахів, комах у різні пори року.</p>	<p>1. Спостереження за птахами своєї місцевості в найближчому оточенні. 2. Розглядання альбомів «Тварини України», «Асканія Нова», «Птахи», «Комахи». Бесіда: запропонувати дитині розповісти про диких тварин рідного краю, назвати їхні характерні ознаки та умови існування, розказати про сезонні зміни в житті тварин, птахів та комах.</p>
<p>Орієнтується в тому, що Всесвіт – це безліч зірок, планет, може називати деякі з них, що Сонце – джерело світла і тепла, Місяць – супутник Землі, всі вони мають форму кулі й обертаються</p>	<p>1. Спостереження за об'єктами видимого космосу в різні частини доби. 2. Дослід «День – ніч» (з використанням глобусу та лампи). 3. Розглядання карти-схеми зоряного неба. Запитання до дитини:</p>

	<p>-Які планети Сонячної системи ти знаєш?</p> <p>-Яку форму має наша Земля?</p> <p>-Чому настає день (ніч)?</p>
<p>Цікавиться інформацією природничого характеру, має бажання зрозуміти суть природних явищ, визначати взаємозв'язки.</p>	<p>Запропонувати дитині обрати ілюстрацію (з серії картин «Природні явища»), що сподобалася найбільше та скласти описову розповідь за змістом зображення.</p>
<p>Навички, орієнтовані на сталий розвиток</p>	
<p>Орієнтується в тому, що довкілля і життєдіяльність людини взаємопов'язані. Має уявлення, що люди здійснюють природоохоронні заходи для збереження та відновлення тварин і рослин, які зникають</p>	<p>Розглядання сюжетних картинок «Довкілля та життєдіяльність людини», альбом «Асканія-Нова». Бесіда: Що робить людина? Для чого? Чому кажуть: «земля- годувальниця»?</p>
<p>Обізнана з природнім середовищем планети Земля і Всесвітом як цілісним організмом, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць</p>	<p>Бесіда за серією предметних та сюжетних картин «Жива і нежива природа»: Який існує зв'язок між рослинами і тваринами? Що необхідно для існування всього живого на Землі?</p>
<p>Усвідомлює себе частиною великого світу природи, знає про залежність свого здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття і краси. Прагне до самостійних дій у природі (доглянути дерево, кущ, протидіяти тим, хто шкодить тощо).</p>	<p>Розглядання альбому з ілюстраціями «Людина у природі». Складання дитиною розповіді на тему «Людина – частина природи, тому що...» Попросити передати враження від перегляду фільму про природу.</p>

ЕМОЦІЙНО - ЕМОЦІННІСНА ГРУПА КРИТЕРІЇВ	
<p>Емоційно позитивно реагує на об'єкти та явища природи , висловлює елементарні емоційні судження, позитивно мислить.</p> <p>З готовністю сприймає пізнавальну інформацію про природу. Здатна до естетичних переживань.</p> <p>Виявляє співчуття до живих істот, відгукується на позитивне або негативне ставлення до них людей.</p> <p>Намагається оцінювати власні дії та поведінку інших.</p> <p>Емоційно реагує на стан власного здоров'я та найближчих людей.</p> <p>Здатна до співчуття, емоційно - ціннісних переживань.</p>	<p>Спостереження за дітьми в природному оточенні, індивідуальні бесіди, аналіз результатів діяльності дітей, розв'язання екологічних задач, уявних ситуацій.</p>
ДІЯЛЬНІСНО – ПОВЕДІНКОВА ГРУПА КРИТЕРІЇВ	
<p>Прагне до непрагматичної (естетичної, пізнавальної, емоційно-ціннісної) взаємодії природою.</p> <p>Володіє практичними діями з догляду за рослинами і тваринами; помічає стан життєздатності живого організму за зовнішніми вираженими ознаками та в міру своїх можливостей або з допомогою дорослого задовольняє його потреби.</p> <p>Не завдає шкоди об'єктам природи,</p>	<p>Спостереження за діяльністю дітей, аналіз їхньої діяльності, моделювання екологічних ситуацій.</p>

<p>дотримується правил взаємодії ними.</p> <p>Розуміє основні правила гігієни тіла та дотримується їх. Володіє правилами поведінки у спекотну та прохолодну погоду. Володіє основними навичками загартовування організму природними чинниками, екологічно безпечної поведінки.</p> <p>Намагається контролювати та оцінювати власну поведінку щодо збереження чистоти природного довкілля.</p> <p>Розуміє значення вживання чистих овочів і фруктів, інших продуктів.</p>	
--	--

Додаток Б

Перспективний план роботи з дітьми старшого дошкільного віку на екологічній стежині

Місяць	Ділянка екостежини	Об'єкти для спостереження	Програмовий зміст	Орієнтовний зміст роботи
ОСІНЬ				
Вересень	«Куточок саду»	Плодові дерева (яблуні, сливи, груші).	Уточнити і розширити знання дітей про дерева саду та плоди, які достигають на них восени. Вчити розуміти різницю між диким і садовим деревом.	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Хвилинка милування». 2. Спостереження за стиглими плодами на деревах. 3. Розповідь вихователя про користь вживання фруктів в їжу. 4. Дидактична гра «Що де росте?» 5. Дослід «Де у фруктах міститься сік?»
Вересень	«Красуня калинонька»	Стиглі кетяги калини	Розширити, поглибити, закріпити знання дітей про калину, навчити помічати її характерні ознаки; збагатити знання дітей про звичаї. Традиції українського народу, пов'язані з калиною.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спостереження - милування ягодами калини. 2. Розповіді прислів'їв легенд про калину, значення цієї рослини у природі та житті людини. 3. Дидактичні екологічні ігри «Кущ чи дерево?» «Кого пригостить калинонька?»
Вересень	«Квітничок»	Культурні сорти квітів у період осіннього цвітіння та дозрівання насіння, які мають різне забарвлення, форму.	Вчити дітей розрізняти садові квіти (айстри, жоржини, ротики, космею, нагідки, чорнобривці) за зовнішнім виглядом, запахом). Ввести в активний словник слова, що означають колір, назви квітів.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Милування квітами, пригадування відомих віршів про квіти. 2. Спостереження за багаторічними та однорічними квітучими рослинами, порівняння їх. 3. Збирання насіння квітів (разом з дорослим).

В е р е с е н ь	«Наш город»	Дозрівання овочевих культур.	Закріплювати знання дітей про, період дозрівання городніх рослин, значення вирощування та зберігання врожаю для людини. Уточнити знання про зовнішній вигляд овочів та користь вживання їх в їжу .	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спостереження за дозрілими овочами на городі. 2.Складання описових, порівняльних розповідей про овочі. 3. Розповідь вихователя про значення людської праці щодо вирощування, зберігання та переробки овочів. 4. Дидактичні ігри «Збирання врожаю», «Овочесховище», «Що де росте».
В е р е с е н ь	«Метеомайданчик»	Погодні явища	Познайомити дітей з розташування та обладнанням метеомайданчика, професією метеоролога. Формувати уявлення про прилади, які використовуються для визначення погодних умов. Уточнити уявлення про термометр, познайомити з видами термометрів. .	<ol style="list-style-type: none"> 1. Екскурсія на метеомайданчик. 2. Бесіда, загадки, практичне ознайомлення з метеоприладами. 3. Дидактична гра «Назви явище погоди», «Прогноз погоди», «Що для чого?». 4. Вимірювання температури повітря.
Ж о в т е н ь	«Галявина відпочинку»	Сезонні зміни	Закріпити знання дітей про сезонні зміни в природі восени. Продовжувати вчити називати осінні місяці в правильній послідовності. Ознайомити дітей з народними прислів'ями, прикметами і приказками про осінню пору року.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Цільова прогулянка «На гостини до Осені». 2. Спостереження за змінами погоди та станом навколишньої природи. 3. Читання оповідання В. Сухомлинського «Осінні сни клена». 4. Дослідницька діяльність «Які дерева першими скидають листя восени?», «Чому опадає листя?». 5. Психогімнастика «Чому сумує листочок?» 6. Заняття-милування «Осіння палітра». 7. Створення

				фотоальбому
	«Сад каміння»	Світ неживої природи	Вчити дітей спостерігати за зразками різного виду камінців, ґрунту, піску, вчити досліджувати їх властивості.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спостереження за даними об'єктами неживої природи. 2. Обстеження на дотик з метою визначення властивостей досліджуваних об'єктів. 3. Бесіда «Із чого складається пісок?». 4. Пісочна терапія. 5. Досліди з камінням, ґрунтом, піском. 6. Творча робота «На що ми можемо перетворити камінець?», «Візерунки із піску», «Побудуємо кам'яне містечко».
Ж о в т е н ь	«Клен та каштан»	Стан дерев восени. Листопад. Плоди.	Продовжувати вчити дітей розпізнавати дерева за формою листя, плодами. Розвивати вміння помічати та називати зміни, які відбуваються в стані дерев восени, розуміти природу цих змін. Ознайомити дітей з особливостями розповсюдження рослин. Виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спостереження за деревами в осінньому вбранні. 2. Спостереження за листопадом. 3. Розглядання крилаток клену, що літають у повітрі, плодів каштану. Опис, порівняння плодів різних дерев. 4. Досліди «Чому опадає листя?», «Який каштан без шкаралупи», «Як «подорожує» кленова насінинка». 5. Дидатичні ігри «З якого дерева листочок». 6. Збирання природних матеріалів для виготовлення творчих робіт (разом з дорослим). 7. Творча гра «Найкращий осінній букет». 8. Психогімнастика «Чому сумує листочок?»

Ж о в т е н ь	«Метеомайданчик»	Вимірювання кількості опадів за допомогою дощоміра.	Продовжувати формувати уявлення про осінні зміни погоди: ранньої осені бувають грози; пізньої — дощ іде довго, краплини дрібні. Познакомити дітей з принципом утворення дощу. Формувати уявлення про опади, їх кількість, вчити користуватись дощоміром.	1. Дослідницька діяльність «Як з'являється дощик в хмаринці?» (практична робота з дощоміром). 2. Розв'язання проблемних ситуацій «Кому потрібна вода?» 3. Дидактична гра «Дощ – добре, дощ – погано».
	«Будинок шпачиної сім'ї»	Дикі птахи. Перелітні птахи.	Формувати знання дітей про перелітних і зимуючих птахів; розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати.	1. Спостереження за шпаківнею: чи залишилися шпаки зимувати? 2. Бесіди «Чому птахи відлітають?», «Що їдять птахи взимку?», «Які птахи залишаються зимувати в нашій місцевості?». 3. Дослід. Обстеження ділянки лісу та саду на екологічній стежині з метою з'ясування, на якому дереві зібралось найбільше птахів. 4. Д/Г «Впізнай пташку» (розпізнавання птазів за зовнішнім виглядом, голосом).
Л и с т о п а д	«Куточок лісу. Грибна галявина».	Їстівні та отруйні гриби.	Знайомити дітей з видами грибів. Вчити розрізняти гриби за зовнішнім виглядом, розрізняти їх, знати правила збору грибів.	1. Заняття – екскурсія «На гостини до Лісовичка – Боровичка». 2. Хвилинка милування. 3. Розміщення на маршруті стежини попереджувальних знаків «Обережно – отруйні гриби!». 4. Д/Г «Що у кошик візьмемо, а що – ні».
Л и с т	«Горобинки»	Розглядання плодів горобини. Ознайомлен	Поглибити знання дітей про горобину: зовнішній вигляд дерева, плоди,	1. Милування яскравим вбранням горобини. 2. Спостереження за птахами, які

о п а д		ня з їхніми лікувальними властивостями.	лікувальні властивості плодів. Виховувати естетичні почуття.	прилітають до горобини. 3. Знайомство з прикметою «Рясно вродила горобина –на сувору зиму».
Л и с т о п а д	«Метеомайданчик»	Вітер. Знайомство з флюгером та анемометром.	Закріпити знання дітей про вітер як рух повітря. Закріплювати уміння дітей порівнювати відмінні особливості осіннього і літнього вітрів. Познакомити дітей з приладами для вимірювання швидкості та напрямку вітру – анемометром та флюгером.	1. Спостереження за вітром. 2. Гра «Спіймай вітерець». 3. Досліди «Як утворюється вітер?», «Які предмети вітру легко здути?» 3. Знайомство з флюгером та анемометром, визначення напрямку вітру. 4. Дидактична гра «Вітер – добре, вітер – погано».
Л и с т о п а д	«Куточок саду»	Стан садових дерев пізньої осені. Комахи восени.	Ознайомити дітей з охороною рослин восени. Розширювати знання про життя комах. Виховувати бережливе ставлення до світу природи.	1. Трудова діяльність в природі: згрібання листя, влаштування компостної ями з опалого листя, обкопування дерев (разом з дорослим). Залучити дітей до збирання насіння дикорослих трав для підгодівлі птахів узимку. 2. Пошуково – дослідницька діяльність: знайти листки плодових дерев, на яких є яйця комах. Дати інформацію про пристосування комах до зміни погодних умов.

Л и с т о п а д	«Паркова зона» (центральна алея ЗДО)	Об'єкти живої та неживої природи. Пізня осінь.	Збагачувати та закріплювати знання дітей про зміни, що відбуваються восени в живій та неживій природі, в житті тварин та птахів; розвивати вміння встановлювати між ними причинно – наслідкові зв'язки. Розвивати вміння дітей бачити красу довколишньої природи.	1. Тематична прогулянка «Прогулянка з кленовим листочком». 2. Спостереження за станом погоди, висотою стояння сонця на небосхилі, кольором неба. Визначення температури повітря. Д/г «Чи правильно ми підібрали одяг для прогулянки?». 3. Спостереження за білкою (зміни в зовнішньому вигляді, особливості поведінки тварини). 4. Пошуково - дослідницька діяльність: «Які пташки залишилися зимувати разом з нами». 5. Творча гра «Фантазії осені» (складання килиму з осіннього листя на ділянці; конкурс «Чий букет кращий?»).
ЗИМА				
Г р у д е н ь	«Куди кличе стежинка» Прогулянка маршрутом екологічної стежини.	Знайомство з характерним и ознаками першого місяця зими.	Продовжити знайомити дітей з ознаками зими. Учити розрізняти дерева за корою та формою крони. Закріплювати знання про зимуючих птахів. Розвивати спостережливість, пізнавальні здібності.	1. Прогулянка екостежиною разом з казковим персонажем (білочкою). 2. Порівняльне спостереження. Відмітити зміни в природному оточенні в порівнянні з прогулянками тим

			Виховувати інтрес до природи.	самим маршрутм восени. Д/г «Що змінилося?». 3. Спостерігати за поведінкою птахів. Насипати корм в годівничку. 4. Д/г «Впізнай дерево» (за корою та формою крони). Відмітити, на яких деревах залишилися плоди. 5. Природоохоронна діяльність. Бесіда «Зимовий спокій дерев».
Г р у д е н ь	«Метеомайданчик»	Опади взимку. «Наш помічник – компас»	Уточнити знання дітей про опади, які характерні зимовій порі, звернути увагу на те, що в залежності від температури повітря змінюється форма сніжинок та властивості снігу. Сформувати в дітей уявлення про сніг як стан води. Формувати уявлення дітей про сторони світу, познайомити з компасом, вчити прокладати маршрут за мапою.	1. Спостереження за сніжинками. 2. Вправа «Які бувають сніжинки?». Дослідити будову сніжинки з незайманої стежки за допомогою лупи. 3. Дослідницька діяльність «У сніговій лабораторії» (властивості снігу; визначення глибини снігового покриву). 4. Дослід «Чому взимку іде сніг, а не дощ?». Заняття-квест «Туристичні пригоди» (подорож за мапою екологічної стежини ЗДО).
Г р у д е н ь	«Ялинки – сестрички»	Завжди зелені ялинки.	Вчити дітей розрізняти хвойні та листяні дерева, розуміти, що хвоя – особливий вид листя.	1. Прогулянка з казковим персонажем «Розкажи Незнайкові про ялинку». 2. Складання колективної казки «Чому не холодно ялинці».
Г р	«Куточок лісу»	Природоохоронна	Знайомити дітей з обов'язками лісника;	Сюжетна прогулянка «У лісництві».

У д е н ь		діяльність людей взимку.	формувати ціннісне ставлення до природи.	Трудова та природоохоронна діяльність дітей разом з вихователем: наипати корм в годівниці для білок і птахів; розчистити стежинки; підгорнути сніг до стовбурів дерев.
С і ч е н ь	«Метеомайданчик»	Погодні умови. Прогулянка зі снігоміром. Сніг і лід.	Збагачувати знання дітей про зимові явища природи (снігопад, іній, хурделиця, заметіль). Розповісти про їх схожість та відмінності. Розвивати спостережливість, вміння встановлювати причинно – наслідкові зв'язки. Вимірювання висоти та щільності снігового покриву. Закріпити знання дітей про властивості снігу й льоду.	1. Спостереження за снігопадом, дослідницька діяльність «Де живе іній?». 2. Д/г «Назви хуртовину іншими іменами». 3. Дослідницька діяльність «Чи вміє сніг зігрівати?». 4. Вимірювання глибини снігового покриву. 5. Дослідницька діяльність на визначення властивостей снігу та льоду. Дослід «Де швидше замерзне вода». 6. Д/г «Спільне-відмінне», «Що буває холодним?».
С і ч	«Галявина відпочинку»	Зимові розваги в	Збагатити уявлення дітей про зимові	1. Ігри – забави на галявині відпочинку:

е н ь		природному середовищі.	розваги. Закріпити техніку безпеки поведження на льоду.	«Трійка до фінішу» (катання на санчатах), «Загони крижинку» (ковзання на льоду, ведення крижинки ключкою). 2. Ігри зі снігом: будівництва гірки зі снігу для катання на санчатах; створення снігових скульптур «Зимова казка». 3. Хвилинки милування зимови пейзажем. 4. Д/Г «Що ми чуємо в зимовому лісі?».
С і ч е н ь	«Дерева – старожили»	Розглядання кори старого дерева. Спостереження за дятлом.	Вчити дітей виділяти серед інших дерев старе дерево за зовнішніми ознаками. Формувати уявлення про природу як цілісну екосистему, помічати та розуміти в ній взаємозв'язки. Розширювати знання дітей про зимуючих птахів, комах зимової пори.	1. Цільова прогулянка до старої липи. 2. Дослід. Розглядання шматочка кори старого дерева. Розглядання личинок комах. 3. Спостереження за дятлом. Розповідь вихователя про дятла. Складання дітьми описових роповідей про дятла. 4. Міркування: чи слід допомагати птахам взимку? Чому?
С і ч е н ь	«Годівничка для птахів»	Зимуючі птахи рідного краю.	Поглибити знання дітей про зимуючих птахів, про спосіб їх життя взимку. Розвивати спостережливість. Виховувати бережливе ставлення до птахів.	1. Спостереження за птахами біля годівниці. 2. Складання описових та порівняльни розповідей про птахів, за якими спостерігали біля годівниці. 3. Пошук відповідей на проблемні запитання: «Де ночують птахи взимку?», «Де перебувають птахи під час негоди?», «Чим ми можемо пригостити пташок?» 4. Спостереження за птахами. Перевірити прикмети:

			<p>Познайомити дітей з тим, як можна, спостерігаючи за поведінкою птахів, прогнозувати погоду.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - горобці дружньо цвірінькають – до відлиги; - горобці зимою сидять на деревах тихо – буде сніг, без вітру; - якщо зимою ворони розкаркались всією зграєю і сідають на вершок дерева – до морозу, а якщо влаштовують хоровод і в’ються в повітрі – до снігопаду; - розсілися на нижніх гілках дерев – чекай вітру; кщо сорока літає близько від житла і часто «лізе» в схованку – чекай хуртовини.
Л ю т и й	«Паркова зона» (центральна алея ЗДО)	Іній на деревах	<p>Поглиблювати знання дітей про іній як зимове явище. Розвивати допитливість, пізнавальні інтереси, спостережливість.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пізнавальна прогулянка з елементами дослідницької діяльності «Зимова казка». Дослід «Як утворюється іній». 2. Міркування. Чому так говорять: «Дерева вночі вкрилися інеєм – на тепло». 3. Хвилинка милування навколишньою природою в інеї. 4. Створення фотоальбому «Зимова казка».
Л ю т и й	«Метеомайданчик»	Людина і погода: для чого потрібен барометр.	<p>Дати дітям уявлення про вплив погоди на людину та її діяльність. Познайомити з барометром, розповісти, як з</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Д/г «Прилади – помічники». 2. Практична робота з барометром; виготовлення барометра з шишки.

		Положення сонця на небі.	Ознайомити дітей з тим, що наприкінці зими дедалі частіше на небі з'являється сонце. Воно піднімається вище, посиляє більше тепла, з'являються бурульки й проталини.	3. Спостереження за положенням сонця на небосхилі. 4. Досліди: «Чи гріє сонечко взимку». 5. Визначення стану погоди за сонцем. 6. Колективне складання казки «Зимове сонечко». 7. Вікторина – змагання «Що ми знаємо про зиму». 8. Творче завдання «Весну закликаємо». Викладання на снігу силуету сонечка з природного матеріалу (каштанів, камінців, шишок, крижинок тощо).
Л ю т и й	«Куточок лісу»	Передвесняна засмага дерев.	Сформувати уявлення дітей про передвесняну засмагу дерев; вчит розуміти причини даного явища природи. Розвивати спостережливість.	1. Прогулянка до дерев куточку лісу. Спостереження за зміною кольору кори берези з сонячного боку. Повідомити дітям назви даного явища. 2. Пошук відповіді на проблемне запитання: для чого потрібна дереву кора?
Л ю т и й	«Красуня калинонька»	Кетяги калини.	Закріпити знання дітей про зимовий спокій дерев та кущів. Розвивати постережливість. Виховувати естетичні почуття, любов до природи.	1. Порівняльне спостереження за кетягами калини на початку зими та наприкінці лютого. З'ясувати, чи залишилися на кущі ягоди. Куди вони поділися? 2. Пошук відповіді на проблемне питання: чи лякає морз калину? 3. Знайомство з віршем П. Воронька «Зимова калина».
ВЕСНА				
Б е	«Метеомайданчик»	Зміни в стані	Вчити дітей спостерігати за	1. Спостереження за збільшенням

р е з е н ь		неживої природи.	сезонними погодними змiнами, вчити встановлювати причинно – наслідкові зв'язки: сонце пiдiмається на небосхилi дедалi вище, свiтить яскравiше, бiльше тепла посилає на землю; температура повiтря поступово пiдвищується. Тануть бурульки. Звертати увагу дiтей на те, що навеснi небо набуває яскравого синього кольору. Розвивати вмiння розрiзняти рiзновиди хмар за допомогою рамки- визначника хмар.	температури повiтря, скориставшись вуличним термометром з подальшою фiксацiєю отриманих дани в календарi погоди. 2. Спостереження за змiною висоти сонцестояння протягом доби, порiвняти iз висотою сонцестояння взимку. Д/г «Як сонечко подорожує небом?», загадки про сонце. 3. Дослiд – спостереження: як крапає вода з дахiв; з'ясувати, чому крапає вода з одного боку, а з iншого – нi? 4. Дослiд «Лiд легший вiд води». Кинути бурульку у глибоку калюжу та спостерiгати, як вона плаватиме на поверхнi води. 5. Заняття «Перетворення хмаринки». Спiльна робота на визначення видiв хмар. Д/г «Сонячно – похмуро». 6. Перевiрка прикмети «Коли хмари низько – чекай дощу».
Б е р е з е н ь	«Куточок лiсу»	Поява пролiскiв.	Вчити дiтей спостерiгати весняну природу, розглядати i описувати пролiски безпосередньо в природних умовах. Формувати бажання берегти природу.	1. Хвилинки милування пролiсками. 2. Слухання вiршiв та легенди про веснянi квiти. 3. Гра – емпатiя «Я – пролiсок». 4. Трудова дiяльнiсть – укутування корiнцiв

				<p>пролісків торішнім листям.</p> <p>5. Встановлення попереджувального знака «Проліски. Охорняються групою «Чомусики».</p>
Б е р е з е н ь	«Зелена аптека»	Перші весняні квіти. Лікарські рослини. Мати-й-мачуха.	Поглибити знання дітей про перші весняні квіти. Продовжити знайомити з рослинами, які мають лікувальні властивості.	Спостереження за квітами мати-й-мачухи; опис зовнішнього вигляду квітки; повідомлення про лікарське призначення даної рослини.
Б е р е з е н ь	«Алея верб»	Цвітіння верби навесні.	Поглиблювати знання дітей про вербу, її особливості, цілющі властивості. Розвивати спостережливість.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спостереження за вербою, милування котиками. 2. Розповідь легенди про вербу і калину; значення цієї рослини у природі та житті людини; 3. Дослід. <p>Запропонувати дітям погладити котики пальчиком, вдихнути та відчутти аромат; визначити, чи всі котки однакові за розміром, формою, кольором.</p>
К ві т е н ь	«Будиночок шпачиної сім'ї»	Приліт птахів.	Уагальнити й истематизувати знання дітей про життя перелітних птахів.	Спостерігаючи за шпаківнею з'ясувати, чи повернулися з вирію шпаки. Вчити встановлювати причинно – наслідкові зв'язки: що сприяє поверненню птахів до нашого краю.
К ві т е н ь	«Комашине містечко»	Жучки-сонечка, солдатики, метелики, хробаки.	Поглибити знання дітей про комах. Вчитироуміти зв'язок між появою комах та зміною пори року.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спостереження за появою комах. 2. Д/Г «Відгадай, хто це?» (за описом). 3. Пластична гра – етюд «Танок метелика». 4. Складання розповіді «Я – малесенька комашка. Не ображайте мене!».

				5. Розв'язання проблемного запитання: «Чи потрібні комахи?»
К ві т е н ь	«Куточок лісу»		Продовжувати закріплювати знання дітей про ознаки весни природі. Формувати уявлення про ліс як про єдину систему, в якій взаємопов'язана жива і нежива природа. Закріплювати правила поведінки в природі.	1. Заняття «Весна запрошує на гостини» в супроводі казкового персонажа – дідуся Лісовика. 2. Виготовлення колективної пам'ятки «Правила поведінки в лісі». 3. Дослід. Обстеження на дотик кори різних дерев, визначення їх особливості. 4. Творче завдання «Казкова галявина». Викладання на землі з паличок казкових дерев та придумування їм назв. 5. Р/г «Діти в лісі».
К ві т е н ь	«Наш город» та «Куточок саду»	Праця людей навесні.	Формувати цілеспрямований інтерес дітей до трудової діяльності в природі. Продовжувати знайомити з умовами, необхідними для роту та розвитку рослин. Вчити досліджувати ґрунт, оцінювати його стан та обробляти (скопувати, підпушувати, поливати). Виховувати доброзичливі стосунки під час спільної праці.	1. Розповідь вихователя про значення людської праці в зрощуванні врожаю. 2. Дослідницька діяльність «Що потрібно рослинам для росту?» (розглядання і порівняння городніх культур, які ростуть у різних умовах). 3. Виконання трудових дій – підготовка землі до висаджування рослин; висаджування насіння, розсади; (разом з дорослими). Розставляння табличок на грядках, що де висаджено.
К ві т е н ь	«Метеомайданчик»	Весняний вітерець	Закріпити уявлення про таке природне явище як вітер, поглибити знання про його властивості. Вчити визначати напрямок вітру.	1. Спостереження на метеомайданчику за рухом повітря. 2. Визначення напряму вітру за допомогою флюгера, вітряного ковпака та анемометру.

				3. Дослід «Де сховався вітер?»
Т р а в е н ь	«Куточок саду» Ділянка «Вишневий садочок»	Цвітіння вишневих дерев навесні.	Заохочувати дітей милуватися квітучим садом. Закріплювати назви фруктових та плодово- ягідних дерев. Розвивати пізнавальну активність. Виховувати бажання пізнавати та берегти природу.	1. Розповідь вихователя про плодове та ягідні дерева. Уточнення знань дітей про значення світла, тепла, вологи для росту рослин. Д/г «Чому розквітла яблунька?». 2. Розв'язання проблемного питання «Чи потрібні комахи?». 3. Творче завдання «Фоторепортер». Спостереження за квітучим яблуневим садом та складання розповіді про свої враження у вигляді фоторепортажу.
Т р а в е н ь	«Галявина вдпочинку»	Весняні зміни в природі. Кульбабки в траві.	Збагатити уявлення дітей про красу рідної природи, особливості рослинног світу навесні. Виховувати почуття гармонії, естетичний смак, бережливе ставлення до природи.	1. Цільова прогулянка до галявини з кульбабками. Хвилини милування розквітлими кульбабками та молодою травичкою. 3. Читання казки «Сонечко і Кульбабка». 4. Творче завдання: обрати кульбабку, придумати їй ім'я, дібрати епітети, метафори до квітки. 5. Гра – вікторина «Що ми знаємо про весну?». 6. Створення фотоальбома на згадку «Весна – чарівниця».
Т р	«Метеомайданч ик»	Прогнозуван ня погоди.	Вчити дітей самостійно прогнозувати погоду за	1. Вправа «Небо яке?». 2. Д/г «Сам собі

а в е н ь			станом неба, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розвивати спостережливість.	синоптик» (хмари потяглися небом смугами – буде дощ). 3. Дослідницька діяльність «Як з'являється веселка?». Читання казки В. Мельника «Веселчині стрічки».
Т р а в е н ь	«Квітник»	Квіти в квітнику: тюльпани, крокуси, нарциси, конвалії. Комахи, що літають навколо квітів.	Поглиблювати знання дітей про веняні квіти, вчити їх розрізняти. Розвивати пізнавальну активність. Викликати позитивні емоції від милування квітами. Виховувати бережливе ставлення до природи.	1. Милування квітами, пригадування відомих віршів про квіти. 2. Пластична гра-етюд «Що за квітка?» 3. Виконання трудових дій – висаджування квітів, доглядання за ними, (разом з дорослим). 4. Спостереження за багаторічними та однорічними квітучими рослинами, порівняння їх. 5. Д/г «Знайдіть однакові квітки» (за кольором, за будовою). 6. Гра – емпатія «Про що нам хоче розказати ця квіточка?»
ЛІТО				
Ч е р в е н ь	«Привітні берізки»	Три берези, що ростуть поряд. Зовнішній вигля дерева: особливості форми крони, стовбури з білою корою.	Знайомити дітей з особливостями берези, розвивати уміння давати порівняльну характеристику беріз з іншими деревами куточку лісу.	1. Хвилинка милування берізками. 2. Д/г «Хто скаже більше компліментів берізці?» 3. Розповідання легенди про берізку. 4. Гра – емпатія «Чому плаче берізка». 5. Трудова дільність – обкопування дерев (разом з дорослим).
Ч е р в е н ь	«Наш город»	Дощові черв'яки.	Сформувати в дітей поняття про зовнішній вигляд черв'яка, його рухи та користь від нього. Виховувати бережливе ставлення до живої природи.	1. Спостереження за ростом висадженої розсади на грядках. 2. Дослід: стан ґрунту на городі. 3. Спостереження за дощовими черв'яками (зовнішній вигляд, особливості

				пересування). Вирішення проблемного питання: чи потрібно прибирати з городу дощових черв'яків? Яку користь вони приносять?
Ч е р в е н ь	«Зелена аптека»	Кропива.	Ознайомити дітей із кропивою, її будовою. Поглибити знання про лікарські рослини. Розвивати спостережливість.	1. Спостереження за кропивою. 2. Розповідь вихователя про цілющі властивості кропиви. 3. Д/г «Полікуємо ляльку Оленку» (приготування тонізуючого напою з кропиви).
	«Куточок лісу»	Слухання пташиних співів.	Поглибити знання дітей про життя птахів та їх діточок влітку. Розвивати спостережливість. Виховувати еологічно доцільну поведінку в природному середовищі.	1. Слухання пташиних співів. Д/г «Впізнай пташку за співом». 2. Спостереження за поведінкою птахів. 3. Відвідування місця гніздування птахів. Міркування: Чи можна брати пташенят з гнізда до рук? 4. Складання розповідей «Чому радіють птахи?» 5. Встановлення таблички біля місця гніздування птахів «Не галасуй в лісі!»
Л и п е н ь	«Метеомайданч ик»	Сонячний годинник.	Знайомити дітей з приладами для визначення часу; показати, як можна визначати час за сонячним годинником.	Спостерігати протягом дня за зміною положення сонця на небохилі. Відмітити час, коли сонце найвище під- німається на небосхилі. Вчити спостерігати за зміною положення тіні від гномона. Вчити встановлювати взаємозв'язки між висотою стояння сонця та рухом тіні від гномона по площі циферблата соняного годинника.
Л	«Мурашина	Мурашник	Поглиблювати знання	1. Прогулянка з лупою

и п е н ь	стежина»		дітей про спосіб життя мурашок. Виховувати дбайливе ставлення до комах.	до мурашника. Спостереження-розглядання мурашок через лупу. 2. Д/г «Повзає – літає». 3. Встановлення таблички «Мурашине містечко». 4. Творче завдання. Складання казки про подорож мурашки.
Л и п е н ь	«Дерева – старожили» «Липа»	Цвітіння дерева.	Знайомити дітей з лікарськими властивостями липи. Розширювати знання про користь липи для комах та людей. Виховувати бережливе ставлення до природи.	1. Розповідь вихователя про значення липи в житті людини (лікувальні властивості). 2. Хвилинка милування липою. Фіксація спостережень за допомогою фотозйомки. 3. Спостереження за комахами навколо квітучої липи.
Л и п е н ь	«Штучна водойма»	Мешканці водойм. Стан води в штучно створеному озері.	Продовжити знайомити дітей з мешканцями водойм рідно місцевості. Вчити визначати стан води у водоймі. Знайомити з проблемою забруднення водойм. Вчити елементарним способам очищення води. Виховувати екологічно свідому поведінку.	1. Тематична прогулянка. С/р гра «Туристи». 2. Спостереження за штучно створеним забрудненим середовищем. Д/г «Допоможемо природі» (прибирання та сортування сміття). 3. Спостереження «Стан води у водоймі». 4. Дослід з очищення води за допомогою фільтру. 5. Д/г «Юні екологи». Складання пам'ятки «Збережи озерце». 6. Д/г «Хто живе в нашому озері». Міркування: «Чи добре живеться мешканцям нашого озера?»
Л и п е н	«Галявина відпочинку»	Прикмети літа.	Продовжувати ознайомлювати дітей з характерними особливостями лінтьої пори. Формувати	Заняття – квест «В пошуках скарбів літа».

ь			уміння дітей з природодоцільної поведінки, використання об'єктів і явищ природи як джерела естетичної, моральної, інтелектуальної насолоди (радості пізнання).	
С е р п е н ь	«Куточок саду»	Стиглі полди на деревах.	Закріпити знання про дерева саду та їх плоди. Продовжувати формувати уявлення про різноманітний світ рослин, середовище їх існування.	1. Хвилинка милування стиглими плодами на деревах. 2. Д/г «Що потрібно рослинам для життя?», «Фрукти та овочі». 3. С/р гра «Садівники» (збирання врожаю фруктів, які достигли).
С е р п е н ь	«Зелена аптека»	Лікарські рослини: чистотіл, ехінацея, нагідки, лікарська ромашка, спориш, меліса, подорожник, м'ята.	Ознайомлення дітей з лікарськими рослинами та їх цілющими властивостями.	1. Цільова прогулянка з «Травознайком». 2. Ознайомлення з лікарськими рослинами, спостереження за ними, збирання (разом з дорослим). 3. Створення каталогу цілющих рослин (альбом фотографіями рослин). 4. Бесіда «Лікарські рослини - друзі людини». 5. Відгадування загадок. Складання оповідань, казок про лікарські рослини.
С е р п е н ь	«Комашине містечко»	Комахи – віщуни погоди.	Познайомити дітей з тим, як комахи можуть передбачати погоду.	1. Спостереження, загадки про комах. 2. Психогімнастика «Уяви себе комашкою». 3. Гра – емпатія «Розкажи про комаху». 4. Розповідь вихователя «Як комахи віщують погоду». Перевірка Прикмети «Мурашки ховаються до мурашника – на грозу».

				5. Р/г «Мурашина естафета».
С е р п е н ь	«Квітник»	Садові квіти	Поглибити знання дітей про садові квіти, вчити визначати відмінності між квітами луки та саду. Виховувати естетичні почуття, бережливе ставлення до квітів.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюжетне заняття «Прогулянка з метеликом до квіткового королівства». 2. Милування квітами, пригадування відомих віршів про квіти. 3. Пластична гра-етюд «Що за квітка?». 4. Д/г «Знайдіть однакові квітки» (за кольором, за будовою). 5. Творча робота «Казкова квітка». <p>Викладання з природного матеріалу казкової квітки, придумування їй назви.</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Розвага «Квітковий бал». 7. Малювання квітів.